

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**МОВЛЕННЄВИЙ РОЗВИТОК УЧНІВ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УСНОЇ НАРОДНОЇ
ТВОРЧОСТІ**

Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 610 групи

спеціальності 013 «Початкова освіта»

НИКІФОРЯК МАРІЯ МИКОЛАЇВНА

Керівник канд. філ.наук, доц. Мафтин Л.В.

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № __ від _____ 2023 р.

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

ЧЕРНІВЦІ – 2023**Анотація**

Никіфоряк М.М. Мовленнєвий розвиток учнів молодшого шкільного віку засобами усної народної творчості. – Рукопис. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності 013 Початкова освіта. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2023. – 110 с.

Актуальною проблемою сучасної педагогіки є створення оптимальних умов розвитку особистості кожної дитини. Дослідники наголошують той факт, що повноцінний особистісний розвиток можливий за умови розвитку мовлення дитини. Тож вчитель початкових класів повинен формувати свідому мовну особистість з розвиненим мовленням і, відповідно, мисленням, інтелектом, емоційно-естетичним сприйняттям.

Одним із ефективних засобів мовленнєвого розвитку молодших школярів є усна народна творчість. Твори фольклору характеризуються багатством, яскравістю, образністю мови, що сприяє кращому пізнанню й засвоєнню усіх відтінків рідної мови.

У кваліфікаційній роботі проаналізовано психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми дослідження, розкрито особливості та специфіку мовленнєвого розвитку молодших школярів, обґрунтовано роль усної народної творчості у мовленнєвому розвитку молодших школярів, розглянуто місце вивчення малих фольклорних жанрів на уроках в початковій школі

Також подано результати експериментального дослідження, в ході якого досліджували стан мовленнєвого розвитку учнів молодшого шкільного віку на базі Опорного закладу Сторожинецький ліцей, здійснено аналіз результатів дослідження. Матеріали дослідження можуть бути використані вчителями початкових класів та студентами під час проходження практик в початкових школах.

Ключові слова: мовленнєвий розвиток, усна народна творчість, мовлення, молодший шкільний вік, методи мовленнєвого розвитку.

Abstract

Nykiforyak M.M. Speech development of students of primary school age by means of oral folk creativity – Manuscript Master`s Degree Program for Master`s Degree in Specialty 013 Primary Education. – Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. – Chernivtsi, 2023. – 112p.

In the qualifying work, the psychological-pedagogical and methodical literature on the research problem was analyzed, the features and specifics of the speech development of younger schoolchildren were revealed, the role of oral folk art in the speech development of younger schoolchildren was substantiated, the place of studying small folklore genres in primary school lessons is considered

The results of an experimental study were also presented, during which the state of speech development of students of primary school age was studied on the basis of the Storozhynets Lyceum Support Institution, and the results of the study were analyzed. Research materials can be used by primary school teachers and students during practicals in primary schools.

Key words: speech development, oral folk creativity, speech, primary school age, methods of speech development.

ПЛАН

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	9
1.1. Проблема дослідження у психолого-педагогічній та методичній літературі.....	9
1.2. Специфіка мовленнєвого розвитку учнів молодшого шкільного віку.....	16
1.3. Усна народна творчість, як засіб мовленнєвого розвитку молодших школярів.....	24
Висновки до розділу 1.....	33
РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ.....	35
2.1. Дослідження стану мовленнєвого розвитку учнів молодшого шкільного віку.....	35
2.2. Вплив усної народної творчості на мовленнєвий розвиток молодших школярів.....	52
2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження.....	64
Висновки до розділу 2.....	70
ВИСНОВКИ.....	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	74
ДОДАТКИ.....	82

ВСТУП

Актуальність теми. Глобалізаційні тенденції розвитку сучасного суспільства висувають нові вимоги до освіти, яка відіграє важливу роль у становленні молоді. Сучасне гуманістичне розуміння ґрунтується на визнанні людини найвищою соціальною цінністю і визначає освіту та її зміст як необхідну умову формування духовно багатой особистості, цілісного розвитку, самоствердження і творчої самореалізації.

Спілкування є одним з найважливіших елементів загального психічного розвитку дитини. Тільки спілкуючись з дорослими, діти можуть засвоювати соціальний та історичний досвід людства.

Розвиток мовлення у дітей молодшого шкільного віку є одним з найважливіших завдань сучасної початкової школи і потребує систематичних зусиль.

Прийняття таких державних документів, як Закон України "Про освіту", Концепція Нової української школи, Положення про загальноосвітній навчальний заклад, Державний стандарт початкової освіти тощо, підтверджує теоретичні засади та актуалізує проблему визначення ефективних методів мовленнєвого розвитку дітей у початковій школі [12; 15; 16].

У педагогічній практиці Г. Сковорода, О. Духнович, К. Ушинський, С. Русова, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, М. Стельмахович, Р. Скульський та інші видатні педагоги переконливо довели, що для розкриття вроджених нахилів, розвитку талантів і максимального виявлення етнопсихологічних особливостей дитина завжди повинна перебувати під виховним впливом матеріальної і духовної культури того етносу, в якому вона народилася і виросла.

Численні дослідження вчених з розвитку мовлення (В. Бадер, О. Біляєв, Л. Варзацька, М. Вашуленко, С. Дубовик, Т. Зенченко, Т. Ладиженська, О.

Мельничайко, С. Омельчук, Л. Паламар, М. Пентилюк, К. Пономарьова, О. Прищепа, О. Савченко),

Використання фольклору в контексті етнопедагогіки Г. Сковороди, К. Ушинського, О. Духновича, І. Франка, Б. Грінченка, Г. Волкова, В. Сухомлинського, М. Стельмаховича, Є. Сявавко, Я. Ступака та ін., Р. Скульського, С. Домбровського, Г. Іванюк, В. Костів, О. Неживий, О. Ростовський, В. Хрущ, Н. Соломко, Г. Сутрина, Н. Чернуха, Б. Тимків та інші згадують у своїх працях про використання фольклорної поезії на певних етапах та аспектах навчального процесу. Вплив фольклору на навчання дітей мови з'ясовано у працях провідних учених, педагогів і письменників (О. В. Духновича, С. Ф. Русової, Г. С. Сковороди, І. І. Срезневського, Є. І. Тихєєвої, К. Д. Ушинського, І. Я. Франка та ін.).

Незважаючи на численні дослідження різних напрямів, ступінь впливу фольклору на мовленнєвий розвиток дітей молодшого шкільного віку все ще залишається не до кінця вивченим і не до кінця усвідомленим. Популярність фольклору в сучасному суспільстві переконливо пояснюється тяглістю і повторюваністю цього жанру протягом століть та його незамінним розвивальним і виховним міжпоколінним значенням у житті дітей. Все це визначає актуальність теми нашого магістерського дослідження: **«Мовленнєвий розвиток учнів молодшого шкільного віку засобами усної народної творчості».**

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати засади мовленнєвого розвитку молодших школярів засобами усної народної творчості.

Завдання дослідження:

- проаналізувати психолого-педагогічну та методичну літературу з проблеми дослідження;
- розкрити специфіку мовленнєвого розвитку молодших школярів;
- обґрунтувати роль усної народної творчості у мовленнєвому розвитку молодших школярів;

- дослідити стан мовленнєвого розвитку учнів молодшого шкільного віку

Об'єкт дослідження: мовленнєвий розвиток молодших школярів.

Предмет дослідження: усна народна творчість як засіб мовленнєвого розвитку учнів початкової школи.

Методи дослідження:

теоретичні – аналіз і синтез, порівняння, узагальнення основних положень педагогічної, психологічної, народознавчої, а також навчально-методичної літератури з проблеми мовленнєвого розвитку молодших школярів та стану досліджуваної проблеми; логічного узагальнення, на основі чого було зроблено висновки та подано рекомендації щодо ефективного використання усної народної творчості з метою розвитку мовлення молодших школярів;

емпіричні – анкетування вчителів, учнів та психолого-педагогічне спостереження за навчально-виховним процесом в початковій школі, індивідуальні та колективні бесіди для одержання фактичного матеріалу з досліджуваної проблеми; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) для реалізації та перевірки ефективності запропонованих методів розвитку мовлення молодших школярів; усне й письмове опитування учнів, аналіз їхніх творчих робіт з метою визначення рівнів розвитку мовлення молодших школярів;

математичні статистики для кількісного та якісного аналізу результатів дослідження.

База дослідження: Опорний заклад Сторожинецький ліцей Сторожинецької міської ради Чернівецького району Чернівецької області

Теоретичне значення дослідження полягає у тому, що: визначено, теоретично обґрунтовано засади мовленнєвого розвитку молодших школярів засобами усної народної творчості.

Практична значущість одержаних результатів дослідження полягає в тому, що впровадження методів мовленнєвого розвитку молодших школярів

засобами усної народної творчості має позитивний результат. Матеріали дослідження можуть бути використані вчителями початкових класів та студентами під час проходження практик в початкових школах.

Структура роботи складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (78 найменувань), 7 додатків, 8 таблиць, 7 рисунків. Загальний обсяг магістерської роботи становить 112 сторінок, з них основного тексту 73 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.

1.1. Проблема дослідження у психолого-педагогічній та методичній літературі

Основною метою оволодіння рідною мовою є набуття комунікативної компетенції, яка передбачає оволодіння всіма аспектами мовленнєвої діяльності та культури. Щоб досягти цього, учні повинні вивчати теоретичні аспекти мови, яка забезпечує базову основу лінгвістичних знань, необхідних для вільного та грамотного спілкування, як письмового, так і усного. Вивчення теорії мови невіддільне від розвитку мовлення учнів, оскільки мовлення є практичним виявом мовної системи. Тому вивчення теоретичних концепцій має вирішальне значення для розвитку навичок ефективного спілкування [7].

Хоча розуміння теорії мови не є обов'язковим для ефективного спілкування, воно може значно покращити мовлення. Знайомство з мовними одиницями та їх функціональними моделями може покращити лінгвістичні навички молодших школярів. І навпаки, розуміння значення мовних засобів у розвитку мовлення може надихнути людей залучитися до теоретичного навчання та спонукати їх до вивчення мовної системи [34].

В даний час зростає кількість досліджень, присвячених розвитку мовлення молодших школярів. Фахівці, як С. І. Дорошенко, вважають це питання поширеним, а роботи В. І. Ковальнової присвячені розвитку мовлення як найважливішому фактору успішного навчання молодших школярів. Теоретичні аспекти розвитку словникового запасу мовлення учнів початкової школи розглядають Г. П. Коваль і М. М. Наумчук [20;29].

І. О. Синиця – психологію усного мовлення молодших школярів. Незважаючи на це, розвиток зв'язного мовлення молодших школярів залишається недостатньо вивченим, зокрема щодо його психолого-педагогічних основ. Сучасна методика навчання мовленню в школі базується на теорії

мовленнєвої діяльності під керівництвом видатних вчених О. Лурії та Н. І. Жень, концепції яких реалізовано в працях Т. А. Ладиженської, В. І. Капіноса. [46, с.27]

Основу формування мовленнєвої компетенції молодших школярів становлять напрямки розвитку мовлення [27]:

- Поліпшення вимовних навичок, удосконалюючи їхні лінгвістичні знання та досвід.
- Розширення, шліфування та стимулювання словникового запасу учнів початкової школи.
- Володіння мовою демонструється через його здатність правильно використовувати слова в контексті та використовувати техніки експресії, які відповідають ситуації та передбачуваному повідомленню.
- Навчання послідовній і раціональній думці.
- Вдосконалення граматичних навичок мовлення учнів;
- Досягнення володіння умовностями літературного вираження українською мовою.
- Досягнення майстерності в ключових етичних принципах спілкування.

У сучасному вивченні мови розвиток ефективних навичок спілкування та мовлення є критичною проблемою. Спілкування за допомогою мови – це багатогранна діяльність, яка включає навчання, вплив на інших та обмін ідеями. Розвиток добре відточених усних навичок є важливим для успішного навчання студента. Тому вкрай важливо приділяти однакову увагу як усному, так і письмовому спілкуванню, відточувати вміння уважно слухати, чітко говорити [12].

У розвитку комунікативних і мовленнєвих здібностей учнів можна виділити кілька етапів [45]:

- Початкове орієнтування на мету завдання, щоб створити необхідний імпульс.

- Створення плану передбачуваних кроків.
- Виконання дій у відчутний або явний спосіб.
- Процес перетворення дії в вимовлені слова.
- Виконання когнітивних функцій.

Щоб вільно володіти мовою, важливо розвивати мовленнєву та комунікативну компетентність. Такий розвиток дозволяє регулювати правильність і доречність своїх тверджень, що сприяє особистісному зростанню. На заняттях з розвитку мовлення учні навчаються мистецтву побудови текстів, як письмових, так і усних, пам'ятаючи про цільову аудиторію та мету. Цей процес сприяє соціалізації особистості. Психологічні основи досягнення комунікативно-мовленнєвих навичок ґрунтуються на теорії діяльності, яка розглядає мовлення як вид діяльності, подібний до інших видів діяльності [29].

У сфері психології мовленнєву діяльність часто поділяють на дві категорії: соціально-предметну та індивідуально-психічну. Воно потребує як автентичної мови, так і загальної інформаційної структури, обидві з яких за своєю природою є соціальними. По суті, мовленнєва діяльність є формою взаємодії між індивідами, метою якої є створення зв'язку за допомогою мови .

На думку О.О. Леонтьєва: «Мовленнєва діяльність відзначається вмотивованістю, цілеспрямованістю, ситуативною відповідністю. Вона складається з чотирьох окремих фаз :

- Ознайомлення з контекстом спілкування;
- Стратегічна організація.
- Реалізація концепції за допомогою ефективних мовних прийомів.
- Контроль.

Розвиток мовлення – це складна взаємодія психофізіологічних, когнітивних, творчих, світоглядних і духовних рис, притаманних кожній людині » [27 с.52].

Хоча вроджені здібності відіграють певну роль, мотивація покращити своє мовлення також суттєво впливає на рівень розвитку мовлення. Щоб оцінити мовленнєвий розвиток дітей, дуже важливо враховувати знання психолінгвістики та розрізняти два пов'язані поняття: мовленнєві навички та мовленнєві здібності, які взаємозалежні та взаємовпливають [7].

«Мовленнєві навички – це сукупність автоматичних мовленнєвих операцій, які дають змогу індивідам висловлювати свої думки, наміри та переживання відповідно до мовних норм.» [27с.65].

Ці навички зазвичай механічні та стереотипні за своєю природою. Діти володіють цими навичками інстинктивно, хоча вони можуть і не усвідомлювати їх, поки не заохочують використовувати їх у відповідних ситуаціях. Без відповідної мовної та мовленнєвої підготовки діти можуть бути не в змозі навмисно та свідомо виконувати мовленнєві операції. Лише завдяки такому навчанню вони можуть усвідомити свої мовленнєві навички та зрозуміти, як мова використовується в повсякденному мовленні та розмові [27].

Мовленнєві навички – це дії, які виконуються через знання мови та методи діяльності для оптимізації свідомого контролю та варіації мовленнєвих операцій. Ці навички адаптовані до ситуації спілкування, цілей і співрозмовника. Творчі за натурою, вони вимагають швидкого мислення, щоб адаптуватися до унікальних умов спілкування та підібрати відповідні мовні засоби. Оволодіння цими навичками передбачає вибір правильного стилю мовлення, використання ефективних мовних засобів і врахування екстралінгвістичних факторів, таких як жести та інтонація [20].

Переважаючою формою мовлення є діалог, а отже, йому слід віддати пріоритет у навчанні української мови молодших школярів. На думку багатьох вчених, природно, що в 1-4 класах переважає діалогічне мовлення, а навчання усного мовлення має бути орієнтоване на монологічне мовлення, а не навпаки. [9].

Діалогічне мовлення більш ситуативне, ніж монологічне. У розмові між співрозмовниками виникає спільне розуміння фактів і явищ, що веде до легкого

розуміння, іноді навіть за допомогою кількох слів. Потреба в розгорнутому мовленні зменшується, тому згорнуті форми та скорочені речення є звичайними. Однак поза розмовою ці форми можуть бути неочевидними. У діалогічному мовленні також більше поширена невербальна комунікація, коли мовці мімікою, інтонацією, силою голосу, жестами виражають своє ставлення до теми розмови, бажання, сумніви, припущення, обурення, жаль [64].

Монологічні промови вимагають ретельного планування та продумування, щоб зберегти зв'язність і напруженість протягом усього виступу. Під час цих виступів оратору важливо логічно та лаконічно висловлювати свої ідеї в чіткій та зрозумілій формі [34].

Монологічне мовлення, також відоме як внутрішнє мовлення, - це мовчазний процес мислення, який іноді може створювати труднощі під час спроби пояснити ідеї іншим. Це пов'язано з труднощами переходу від скороченого внутрішнього мовлення, легко зрозумілого самому, до більш розвиненого зовнішнього мовлення, зрозумілого іншим [35].

Коли діти стикаються зі складними розумовими завданнями, використання внутрішнього мовлення має тенденцію з часом посилюватися. Тому, коли вчителі представляють своїм учням новий і складний матеріал, вони повинні уникати занадто сильного навантаження на них, щоб забезпечити більш плавний перехід від внутрішнього мовлення до зовнішнього [7, с.136-137].

Мовлення розвивається й засвоюється, якщо учень набуває здатності відчувати виражальні відтінки мовних одиниць. Психологи-методисти часто називають це «вербальним інстинктом» або «чуттям мови». Це відчуття мови — це здатність правильно використовувати мову в будь-якій ситуації, не покладаючись на явне знання мови. Розвиток цього чуття мови в молодшому віці є вирішальним для оптимального розвитку мовлення, як зазначає А.М. Богуш [7].

Діти засвоюють засоби виразності мови, такі як інтонація та емоційне вираження, у міру розвитку мовного чуття. Крім того, учні мають запам'ятати

правила поєднання мовленнєвих одиниць, щоб оволодіти процесом мовлення та дотримуватись норм літературної мови. Формування мовленнєвої особистості та мовленнєвих здібностей молодших школярів досліджує у своїй роботі доктор педагогічних наук Вашуленко М.С. [9].

Мовленнєва особистість – це індивід, оцінений на основі його здатності брати участь у мовленні. Окрім знань про мову, здатність ефективно користуватися нею також має вирішальне значення для визначення мовленнєвої особистості. Готовність людини використовувати мову під час повсякденної діяльності називається розмовною здатністю [20].

Існують різні рівні мовлення: правильність (дотримання мовних норм), швидкість (відповідний темп мовлення), насиченість (багатство словникового запасу і граматичних форм), адекватний вибір (вибір мовних форм з урахуванням ідеї програми, ситуації спілкування, і здатність слухача зрозуміти). Для формування мовленнєвих здібностей молодших школярів рекомендується поєднання теорії мовленнєвої діяльності (яка передбачає орієнтування, планування, вираження та контроль/корекцію) та розвиток знань і навичок традиційної мови. Цей підхід наголошує на вдосконаленні фонетичного мовлення, збагаченні й уточненні словникового запасу, удосконаленні граматичної системи [9].

У психологічному плані мовлення означає використання мови для формулювання емоцій, ідей і ставлень. Вона розглядається як когнітивна функція [27].

У психології зв'язок між мовою і пізнанням називають «єдністю». Цей зв'язок заснований на спільній основі їх виникнення і зростання, якою є суспільна трудова діяльність людей. Як зазначено, «людське мислення неможливе без мови». Мова відрізняє людей від тварин і розвиває мислення. Водночас сама мова не може існувати без мислення.

Мова служить засобом для обміну ідеями та вважається проявом людської думки, яка розвивається разом із мисленням. Однак важливо зазначити, що мова та мислення не взаємозамінні, оскільки одну і ту ж ідею

можна висловити різними словами. Дослідження розвитку дитини показують, що розвиток мислення та мовлення не обов'язково відбувається одночасно. Незважаючи на вивчення готових форм мовлення, слів і фраз під час спілкування з дорослими, діти не завжди можуть використовувати їх із запланованим значенням [51].

На початковому етапі навчання в школі педагоги несуть відповідальність за надання учням навичок послідовно та правильно формулювати свої ідеї як у письмовій, так і в усній формі. Мета полягає в тому, щоб дати можливість грамотно висловлюватися з граматичною точністю та стилістичною тонкістю [59].

Успіхи мовознавства привели до появи таких нових понять, як «текст», «стиль», «тип мовлення», «засоби зв'язку речень у тексті». Ці концепції проклали шлях для нового підходу до викладання основ мови, який передбачає розробку концептуально орієнтованої системи для навчання пов'язаних виразів. Ця система базується на лінгвістичних концепціях і стала можливою завдяки вищезазначеним досягненням у галузі лінгвістики .

Включення цього тексту до поточної програми з українського мовознавства призвело до помітного покращення комунікативних навичок молодших школярів.

Аналізуючи поширені помилки в письмовій формі учнів, ми визначили, що розробка цілісної структурно-семантичної основи для зв'язку між різними елементами тексту все ще є постійним процесом у навчанні.

На думку Біляєва О.М. : « Недостатня методична розробленість опрацювання мови проявляється у відсутності чітких пропозицій щодо зв'язку граматичного і лексичного матеріалу з метою вдосконалення мовленнєвих навичок учнів. Ця прогалина в знаннях може призвести до того, що молодші школярі мають обмежене розуміння того, як покращити свої мовленнєві здібності та навички» [7, с.43].

Недостатня вивченість лінгвістичних основ мовленнєвого розвитку молодших школярів може негативно вплинути на розробку підручників,

навчальних посібників, методичних рекомендацій для вчителів. У той час як нинішні програми та підручники з української мови знайомлять учнів із засобами спілкування, вони лише дряпають поверхню багатогранного словникового запасу мови. Крім того, мовний матеріал, поданий для учнів 3-4 класів, не повністю реалізує основне завдання програми – розвиток зв'язного мовлення. Тому вкрай необхідно розширити коло засобів вираження зв'язності тексту та ознайомити учнів з додатковими граматичними засобами. Замість того, щоб зосереджуватися лише на внутрішніх функціях мови, програма також має висвітлювати зовнішні функції, наголошуючи на тому, як частини мови можуть служити засобом спілкування в тексті. Завдяки цьому учні початкових класів матимуть кращу підготовку до побудови змістовних і зв'язних висловлювань [59].

У висновку зазначимо, вдосконалення мовлення школярів потребує послідовної, методичної роботи щодо засвоєння основних мовних норм, насамперед словникової роботи. Опанування нової лексики дає змогу учням бездоганно вимовляти слова, належним чином наголошувати і пояснювати їх значення, удосконалюючи тим самим свої навички вимови та вдосконалюючи свої лінгвістичні здібності. Цей процес є центральним для виховання багатоймовної культури.

Отже, значне місце в психолого-педагогічній і методичній літературі займає завдання виховання зв'язного мовлення молодших школярів. Зрозуміло, що для виховання всебічно розвиненої та гармонійної особистості необхідно наголошувати на розвитку здатності до послідовного самовираження. Володіння мовою має першочергове значення для досягнення високого статусу в суспільстві та суспільстві в цілому.

1.2. Специфіка мовленнєвого розвитку учнів молодшого шкільного віку

Державний стандарт загальної освіти початкової школи віддає пріоритет комунікації в мовній освіті. Цей акцент охоплює оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності, включаючи аудіювання, говоріння, читання та письмо.

Усна форма спілкування відточується через слухання та говоріння, тоді як письмова форма відшліфовується через читання та письмо. У «Навчальній програмі для загальноосвітніх навчальних закладів (1-4 класи)» визначено напрями роботи, спрямовані на розвиток зв'язного мовлення [39].

На уроках української мови акцент робиться на закріпленні матеріалу з української мови та історії. Соціокультурна лінія програми має на меті прищепити учням повагу до мови як засобу вираження української культури та створення творів мистецтва, зокрема художньої літератури. Крім того, це розширює знання студентів про Україну як націю та унікальні аспекти її культури в різних регіонах. [13]. Навчальна програма передбачає також засвоєння малих українських фольклорних форм та національних формул мовленнєвого етикету. [58].

В основі будь-якої держави та її культури лежить рідна мова. Рівень володіння мовою свідчить про рівень культурного розвитку нації. Тому в епоху сучасної освіти володіння рідною мовою є вирішальним для ефективного навчання та спілкування. Воно торкається кожного аспекту життя дитини, змінюючи її психіку та дозволяючи сприймати навколишнє з більшою усвідомленістю. Природа спілкування, що постійно розвивається, вимагає інноваційних інструментів для досягнення нових цілей. Інноваційним засобом у цьому плані є усна народна творчість, зокрема малі фольклорні жанри. Традиційні правила та принципи цього виду мистецтва відіграли важливу роль у вихованні розвитку дитини, супроводжуючи її на кожному етапі життя силою поетичного вираження [22].

Характерною особливістю Типової освітньої програми, розробленої під керівництвом Р.Б. Шиян, є організація змісту початкової освіти за освітніми галузями, його інтеграція та представлення в предметах, визначених навчальним планом. Пропонована в програмі інтеграція забезпечує умови для формування в учнів молодших класів цілісної картини світу, різнобічного і системного сприйняття предметів і явищ, уміння практично застосовувати отримані знання.

У межах даної програми викладання мови та літератури здійснюється українською мовою, іноземними мовами та в інтегрованому курсі "Я досліджую світ"; вивчення української мови в 1-4 класах розподілено між українською мовою та інтегрованим курсом "Я досліджую світ" із розрахунку 5 годин на тиждень: українська мова вивчається як самостійний предмет, а дві години на тиждень включено до загальноосвітнього предмета "Я досліджую світ".

У класному журналі українська мова фіксується як самостійний предмет на сторінці "Українська мова" і як частина інтегрованого курсу на сторінці "Українська мова в інтегрованому курсі".

Цей урок рекомендується проводити в межах уроку (від 15 хвилин) не рідше одного разу на два тижні (17 разів на рік), починаючи з першого року навчання. З дидактичних міркувань більша кількість аудиторного часу може бути присвячена розвитку мовленнєвої діяльності студентів. Водночас збільшення кількості аудиторного часу на розвиток комунікативної компетенції не повинно знижувати якість розвитку інших компетенцій.

На наш погляд, формування мовленнєвого розвитку особистості нерозривно пов'язане із засвоєнням норм писемного мовлення: орфоепія - правильна вимова звуків і звукосполучень; акцентуація - спосіб наголосу в словах; орфографія - правильне написання слів та їхніх частин; лексична - вживання слів відповідно до їхнього лексичного значення; фразово-дієслівна - правильне використання фразових дієслівних одиниць; морфологічна - використання граматичних форм слів; синтаксична - регулювання структури фраз і речень; стилістична - використання мови в певній манері мовлення.

На думку Л.І. Мацько та Л.В. Кравець: «До основних аспектів, що впливають на розвиток мовлення, належать:

- нормативна система писемного мовлення (компоненти лінгвокультури). Граматична та стилістична грамотність, глибоке розуміння мовних одиниць, засвоєння логічних законів при створенні та розпізнаванні тексту визначають

правильність, точність і логічність мовлення в конкретних ситуаціях і в конкретних сферах спілкування;

- етичні норми своєї країни (етичні елементи мовленнєвої культури).

Коректність мовлення включає також знання культурних традицій і заборон (табу), розуміння доречності та чистоти мовлення;

- комунікативні цілі та ситуації (комунікативні елементи мови та культури). Крім володіння мовними нормами і знання культурно-етичних варіантів, на культуру мовлення впливає вміння гнучко поводитися в конкретних ситуаціях, зокрема, вміння доречно, лаконічно і чітко висловлювати свої думки;

- національне ставлення до краси мовлення (естетичні елементи культури мовлення). Краса українського мовлення формується милозвучністю (інтонацією), багатством словникового запасу, розмаїттям граматичних структур і стилістичною виразністю;

- навчання мови та загальна освіта носіїв мови.» [33, с. 8]

Цілями початкового курсу української мови в початкових загальноосвітніх школах є розвиток особистості дитини через різноманітні види мовленнєвої діяльності, формування основних компетентностей у сфері української мови, навичок спілкування та читання, використання української мови для духовного й культурного самовираження, це розвиток спроможності до спілкування, формування настанов на повагу до української культурної спадщини, формування навичок емоційно-чуттєвого досвіду, мовної компетентності й свідомого підходу до розуміння мовленнєвого життя та мовлення.

Для досягнення цієї мети програма являє собою комплексну реалізацію навчальної, виховної та розвивальної функцій української мови в середніх загальноосвітніх школах з викладанням мовою етнічної меншини.

Освітня функція спрямована на розвиток розумових здібностей сучасних учнів, їхньої пізнавальної активності, самостійності, сприяє формуванню комунікативної компетенції у відповідності до положень Державного стандарту

початкової освіти, усвідомлення учнями значення мови для життя у мультилінгвальному та полікультурному світовому просторі; оволодіння знаннями про культуру, історію, реалії та традиції українського народу.

Виховна функція спрямована на розвиток розумових здібностей, пізнавальної активності та самостійності сучасних школярів, сприяння формуванню комунікативної компетентності відповідно до положень Державного стандарту початкової освіти, усвідомлення учнями важливості мови в житті в умовах багатомовного та полікультурного світового простору, культури, історії українського народу, знання культури, історії, реалій і традицій українського народу. А саме: позитивне ставлення до мови як засобу спілкування та основи культурної спадщини народу, що розмовляє цією мовою; збереження культури, народних звичаїв і традицій; розвиток поваги й толерантності до представників інших культур і національностей; загальноприйнята культура спілкування в сучасному багатомовному та полікультурному світі.

Розвивальна функція мови спрямована на формування творчої особистості. Це пов'язано з тим, що когнітивні процеси продуктивно впливають на розвиток мислення, пам'яті, уяви та спостережливості, розвиток потреби подальшого самовдосконалення у сфері використання мови, здатності переносити знання й уміння у нову ситуацію шляхом виконання проблемно-пошукової діяльності.

Для досягнення цієї мети ставляться такі завдання:

- розвиток в учнів позитивних почуттів і ціннісного ставлення до української мови, читання та дитячої книжки, формування пізнавального інтересу до української мови та бажання вдосконалювати своє мовлення;
- розвиток уміння серйозно читати й писати, брати участь у діалозі, режисувати й створювати короткі усні та письмові монологи;
- розвиток уміння писати й читати, брати участь у діалозі, режисувати й створювати короткі усні та письмові монологи;
- розвиток уміння працювати з різними видами джерел;

- розвиток компетенції в роботі з різними типами текстів (художніми, науково-популярними, навчальними, медіатекстами);
- базові лінгвістичні знання та норми української мови;
- практичне застосування учнями молодших класів своїх умінь у різних видах мовленнєвої діяльності в навчальних і життєвих ситуаціях.

У програму початкового курсу мовно-літературної освіти відповідно до нового Державного стандарту початкової освіти введено такі змістові лінії: «Взаємодіємо усно», «Досліджуємо мовні явища», «Досліджуємо медіа», «Читаємо», «Взаємодіємо письмово». [17]

Мета змістової лінії «Взаємодіємо усно» - навчити учнів початкової школи сприймати, аналізувати, інтерпретувати й оцінювати усну інформацію та використовувати її в різних комунікативних ситуаціях, а також усно спілкуватися з іншими людьми в діалогічній і монологічній формах для досягнення певних життєвих цілей.

"Дослідження мовних явищ" має на меті вивчення мовних одиниць і мовних явищ, набуття базових лінгвістичних знань, засвоєння правил грамотної вимови і правопису, а також розвиток у молодших школярів уміння користуватися українською мовою в усіх сферах життя, дотримуючись при цьому літературних норм української мови.

У розділі "Досліджуємо медіа" учні розвивають уміння аналізувати, інтерпретувати, критично оцінювати й використовувати інформацію, що міститься в медіатекстах, а також створювати нескладні медіатвори.

У галузі "Читання" формуються навички автентичного читання, уміння самостійно добирати й опрацьовувати різні види художніх текстів і дитячих книжок, висловлювати своє ставлення до прочитаного, сприймати художні тексти як засіб збагачення власного емоційного, чуттєвого і соціального досвіду, уміння знаходити потрібну інформацію з різних джерел, використовувати раціональні способи пошуку інформації використовувати раціональні методи пошуку інформації; вміння працювати з різними формами

інформації; вміння застосовувати цю інформацію в навчальних, пізнавальних і комунікативних ситуаціях; розвиток практичного досвіду.

"Взаємодіємо письмово" має на меті розвинути у дітей молодшого шкільного віку навички автентичного письма, що дасть їм змогу висловлювати свої думки, почуття і ставлення у письмовій формі, взаємодіяти з іншими та самовиражатися в різних видах мовленнєвої та творчої письмової діяльності.

Щоб молодші школярі успішно формували необхідні поняття, їм потрібно знати матеріал, наукову термінологію та розв'язувати різноманітні прикладні задачі. Така робота передбачає складні розумові дії, такі як аналіз, абстрагування та узагальнення. Така діяльність розвиває в учнів гнучкість мислення та мовлення.

Тому що в процесі читання учні не тільки дізнаються про прочитане, а й усвідомлюють власне ставлення до художнього твору. Вивчаючи певний літературний жанр на уроці, вчителі, враховуючи рівень розвитку класу, заохочують дітей до розкриття авторської позиції через форму мови, формулювання етичних та естетичних оцінок персонажів. Вони також заохочуються ставити себе на місце персонажа, діяти в уяві від його/її імені та передавати основний зміст його/її діяльності через творчі розповіді.

Мета вчителів початкових класів – зробити так, щоб мовлення дітей було змістовним, правильним, чітким, виразним, логічним, доречним і доцільним.

На уроках читання в початковій школі діти розвивають як внутрішнє (спілкування для себе), так і зовнішнє (спілкування з іншими) мовлення. Коли вчитель дає завдання для підготовки до певної мовленнєвої діяльності, діти спочатку продумують відповідь подумки, а вже потім висловлюють або записують її. Важливо, щоб учні обмірковували свої дії перед виконанням завдання, що сприяє чіткості й точності їхніх висловлювань.

Внутрішнє мовлення супроводжує підготовку учнів до будь-якого виду мовлення. Зовнішнє мовлення учнів, як відомо, проявляється в діалогах і монологіях. Воно складається з переказу готових текстів і побудови власних

висловлювань на основі прочитаних чи почутих творів, переглянутих фільмів або подій з повсякденного життя дітей.

Діалогічне мовлення зумовлене потребою в спілкуванні, роз'ясненні або заохоченні. У діалозі важлива взаємодія між двома учасниками. У діалогічному мовленні кожен учасник є слухачем, який, у свою чергу, стає мовцем. У процесі розвитку діалогічного мовлення педагогам необхідно допомагати дітям стежити за тим, щоб їхні відповіді були точними, змістовними і розгорнутими. Дітей молодшого віку слід знайомити з різними типами реплік у діалогічному мовленні. Зусилля, спрямовані на систематичний і послідовний розвиток діалогічного мовлення та ефективне використання сучасних технологій, визначатимуть успіх чи неуспіх розвитку мовленнєвих навичок дітей молодшого шкільного віку.

Продуктивним інтерактивним методом розвитку мовленнєвої активності молодших школярів є метод "мікрофон", коли кожен учень по черзі відповідає на запитання та висловлює свою думку. Перехід від інтерактивного мовлення до різних форм монологу сприяє ускладненню мовленнєвої діяльності молодших школярів.

Монолог як самостійний вид мовленнєвої діяльності потребує підготовчої роботи. Це можна зробити, практикуючи планування, готуючи окремі фрагменти та продумуючи внутрішні зв'язки структури. Як відомо, результатом монологічного мовлення є зв'язне речення, усний твір або текст.

Розвиваючи монологічне мовлення у дітей молодшого шкільного віку, вчителю необхідно формувати навички та вміння дотримуватися вимог тексту при структуруванні своїх висловлювань. Монологи учнів початкових класів повинні характеризуватися тематичною цілісністю, зв'язністю, тематичною завершеністю, чітким вираженням основної думки, послідовністю, правильним використанням міжфразового зв'язку, наявністю всіх структурних елементів і цілісністю викладу. Важливою складовою вдосконалення мовленнєвих навичок молодших школярів є розвиток у них уміння регулювати дихання, гучність голосу та швидкість мовлення.

Однією з найважливіших ознак усного мовлення дітей молодшого шкільного віку є виразність. "Необхідно приділяти достатню увагу спеціальним завданням, які спонукають до активної мовленнєвої діяльності дітей у молодших класах і вчать їх добирати необхідні засоби для виразного читання" [51, с. 89].

Для виразного читання О.Я. Савченко дає такі настанови учням другого класу: володіти змістом твору, навчитися правильно і чітко вимовляти всі слова, розуміти настрій твору, чи краще читати тихо, голосно, швидко вирішувати, як краще читати - повільно чи швидко; звертати увагу на розділові знаки в реченнях; висловлювати своє ставлення до прочитаного.

Одним із найважливіших засобів інтонації є швидкість, з якою ми говоримо. "Вибір темпу залежить від змісту, мети та наміру висловлювання, а також від жанру твору. Швидкий темп допомагає передати стрімкість подій. Повільніший темп мовлення використовується тоді, коли потрібно передати уповільнення або монотонність дії" [35, с. 15].

Сучасні підручники подають певну систему розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку. Тому існують умовні позначки для виконання дітьми завдань, пов'язаних з розвитком мовлення: "вживати в мовленні", "правильно читати", "знати значення слів" [9]. Обов'язковою умовою повноцінного засвоєння літературних творів і розвитку мовленнєвої діяльності є знання і дотримання молодшими школярами методичних рекомендацій.

У підручнику "Літературне читання" для другого класу є різноманітні завдання для розвитку мовлення, позначені рубрикою "Використовуй у своєму мовленні": 1) Рідна мова, колискові пісні, мамині слова, лічилки, забавлянки, дитячі ігри. Розкажіть, коли ви використовуєте ці слова, щоб розвивати своє мовлення та отримувати задоволення [65, с. 20].

1.3. Усна народна творчість, як засіб мовленнєвого розвитку молодших школярів

Соціокультурний аспект освіти зосереджується на вихованні глибокого розуміння мови та того, як вона втілює українську культуру та мистецтво,

зокрема у створенні художніх творів. Це також передбачає розширення знань молодших школярів про їхню Україну, включно з різноманітними культурами та традиціями різних регіонів. Крім того, це передбачає засвоєння малих форм українського фольклору та національних звичаїв мовленнєвого етикету. [13, с. 84]

Дослідження ролі засобів усної народної творчості в мовленнєвому розвитку школярів показують, що вона має величезні можливості для виховання творчості молодших школярів. Проте, незважаючи на визнання його цінності, у науково-методичній літературі не досліджено використання фольклору в удосконаленні зв'язного мовлення молодших школярів. Наше дослідження має на меті усунути цю прогалину та висвітлити ефективні шляхи використання фольклору для розвитку мовленнєвих навичок учнів початкової школи.

У галузі пізнавального розвитку учнів початкової школи відомі методисти І. Вікторенко, О. Губенко, О. Скіпакевич. Їх дослідження присвячені використанню усної народної словесності, зокрема прислів'їв, легенд, переказів, як засобів активізації пізнавальної діяльності молодших школярів. Зокрема, вони зосереджені на уроках української мови та читання у 1-4 класах, запровадженні інноваційних технологій вивчення різних форм малих фольклорних жанрів та методики їх реалізації [46].

Значення усної народної творчості в мовній освіті та культурній спадщині знову привертає увагу в Україні, оскільки українська мова розширює своє поширення. Фольклор – джерело мовної краси й лаконічності, неодмінна складова уроків рідної мови.

Відомий педагог В. Сухомлинський залишив по собі багато педагогічної мудрості, зокрема щодо навчання та розвитку рідної мови дитини. Серед повчань він наголошував на значенні народних прислів'їв, які називав «педагогічними мініатюрами».

У навчальній програмі з української мови для 1-4 класів пріоритетним є розвиток ключової комунікативної компетентності. Це передбачає успішне

використання мови, включаючи різні види мовленнєвої діяльності, для спілкування, пізнання світу та вирішення повсякденних завдань. Така компетентність визнана найважливішим завданням у Державному стандарті початкової освіти [17; 57].

Навчальна програма передбачає вивчення усної народної творчості, зокрема розглядання різноманітних зразків.

У першому класі учні розвивають свої навички слухання, розуміння та збереження пам'яті, знайомлячись із класичними казками. Крім того, вони беруть участь в ігрових заходах, як-от загадування загадок і вправлення у скоромовках .[37]

На другому році навчання в початковій школі учням пропонується розширити знання про малі фольклорні форми. Це і загадки, скоромовки, лічилки, дитячі ігри фольклору, прислів'я, приказки. Крім того, представлено казки про тварин як найпростішу та найзрозумілішу форму казок, що слугує чудовою відправною точкою для вивчення дітьми жанрових особливостей [36].

У 3-му класі жанри та особливості читання розширюються, охоплюючи доступні та цікаві твори, що відповідають цій віковій групі. Діти вивчають різноманітні форми фольклору: народні дитячі пісні, лічилки, народні усмішки, чарівні казки, легенди, народні пісні вивчають через усну народну творчість [22].

У 4 класі учні знайомляться із соціально-побутовими сюжетами, притчами, народними піснями, міфами про створення світу та людства [22].

Навчальний предмет «Літературне читання» слугує багатоцільовою у розвитку школярів. Цей предмет розвиває мовлення, морально-естетичне, стимулює літературне та інтелектуальне зростання, одночасно виховуючи особистість дитини. Під час читання текстів у дітей формується ставлення до навколишнього світу, формується громадянська позиція, збагачуються естетичні почуття, розвивається творча уява, образне мислення. Крім того, «Літературне читання» задовольняє пізнавальні інтереси молодших школярів [59].

Наші узагальнення підкреслюють необхідність ознайомлення молодших школярів з істотними складовими народних творів. Це й практичні вміння впізнавати, розрізняти та називати різні літературні жанри, наприклад, казки, оповідання, вірші, байки, малі фольклорні форми (наприклад, загадки, прислів'я). Крім того, вирішальним у цьому плані є опанування ігрового фольклору, такого як сленг і лічилка.

Отже, важко переоцінити значення використання зразків усної народної творчості в початкових класах для розвитку мовленнєвих навичок учнів. Включення фольклорних творів до навчальної програми сприяє соціалізації дітей, підвищує їхню здатність працювати в колективі, покращує міжособистісні стосунки, дає змогу відстоювати свою гідність, реагувати на образи, вирішувати непорозуміння.

Фольклорні твори є чудовим засобом удосконалення мовлення дитини, правильної артикуляції звуків.

У 1-му класі вчителі можуть включити скоромовки, загадки, лічилки на уроки букв. Також обов'язковим елементом навчальної програми є казки, адже учні вчать їх слухати та переказувати. Щоб підвищити ефективність цієї методики, вчителі можуть заохочувати своїх учнів до створення власної колекції усної народної творчості та систематично поповнювати її новими скоромовками, лічилками, чистими словами. Результатом такого підходу є невелика, але різноманітна добірка зразків усної словесності, які учні можуть використовувати в майбутньому для літературного читання, української мови та інших предметів [36].

У 2 класі учні заглиблюються в казки про тварин, вивчають дитячий ігровий фольклор, удосконалюють навички загадок, скоромовок, прислів'їв. Вони також спираються на свій репертуар для 1 класу і доповнюють його своїми руками, такими як оригінальні казки, загадки, скоромовки, лічилки [50].

У третьому класі учні знайомляться з різноманітними народними піснями та байками у своєму гуртку читання, що супроводжується великою

кількістю посмішок. Це дає їм можливість зануритися в чарівні історії легенд і магії [50]:

- ✓ запропонувати різні форми роботи над народними казками, серед яких:
- ✓ вибрати різні привітання з поданих уривків фольклору.
- ✓ надати, будь ласка, оригінальний текст для продовження казки.
- ✓ скласти бесіду за малюнком, використовуючи ввічливі слова, запозичені з казки.
- ✓ зіграти інсценізацію;
- ✓ скласти аналогічну казку або казку «навпаки».

У міру переходу до 4-го класу учні знайомляться з більш широким колом народних творів, які включають соціально-побутові казки, притчі та легенди, окрім творів, розглянутих раніше [52].

Наше теоретичне дослідження взаємозв'язку усної народної творчості з мовленнєвим розвитком молодших школярів показало, що фольклорний матеріал викликає їх інтерес. Ми пропонуємо включити мовні розділи, які досліджують українські національні прикмети, народні звичаї, традиції та обряди, щоб сприяти вихованню в учнів сильного почуття національної ідентичності. Такий підхід може поглибити їхнє розуміння свого культурного походження, розширити словниковий запас, прищепити любов і повагу до своїх предків та українського народу. Зрештою, це може викликати бажання зберігати та популяризувати українську народну культуру.

Важливість загадок важко переоцінити, оскільки вони сприяють розвитку мовної майстерності та багатогранності учнів. Насправді створення та тлумачення загадок може значно вплинути на їхній загальний мовний розвиток. Формуванню живого, образного мовлення школярів сприяє використання різноманітних літературних прийомів: персоніфікації, багатозначності слів, означень, епітетів, порівнянь, своєрідних ритмічних малюнків.

За словами Ю. Ілларіонова, загадки можуть сприяти розвитку мовленнєвих навичок молодших школярів [48]. Ефективне доведення вимагає

не тільки логічного мислення, а й уміння зв'язно формулювати свої думки. Для успішного висловлювання необхідно володіти мовою, включаючи використання специфічних граматичних структур і унікальну композицію. На відміну від розповіді чи опису, доказ вимагає тонкого розуміння мови.

Колискові пісні здавна вважалися невід'ємною частиною дитинства. Вони є потужним інструментом для розвитку мовлення та мовних навичок у дітей, поряд з іншими музичними жанрами. Колискові пісні особливо ефективно збагачують словниковий запас дітей, оскільки вони часто містять детальні описи знайомих дітям предметів і переживань. Занурюючи дітей у навколишній світ, колискові допомагають розширити їх розуміння та заохочують допитливість [6, 61].

Різноманітна граматики, яка використовується в колискових піснях, відіграє важливу роль у допомозі дітям зрозуміти граматичну структуру своєї мови. Ці пісні можуть бути особливо корисними для навчання учнів утворенню гомозиготних слів, оскільки вони представляють знайомі образи, які резонують з молодшими учнями [19].

У молодшому шкільному віці розвиток правильної дикції має вирішальне значення для розвитку мовлення. Оскільки дитячий мовний апарат ще не повністю скоординований, деякі можуть поспішати зі словами, ковтати закінчення або говорити надто повільно. Щоб подолати подібні труднощі, можна використовувати спеціальні вправи для поліпшення дикції. Корисним засобом у цьому плані є малі форми фольклору. Ці лаконічні й ритмічні форми глибокі й чіткі, створюють школу художньої фонетики, яка допомагає дітям досягти чіткої та звучної вимови [31].

Вважаємо, що ознайомлення учнів з українськими народними та релігійними святами може підвищити її культурологічну та лінгвістичну компетентність. Тому включення на уроки елементів відомих і широко відзначаних професійних свят і обрядів може сприяти розвитку їхнього зв'язного мовлення. Учням може бути цікаво вивчати календарно-обрядову поезію щедрівку, колядку. Наприклад, вивчення щедрівки може збагатити їхнє

мовлення образними виразами. Крім того, важливу цінність у формуванні цих навичок учням мають діалогічні вітання та форми подяки, які діти можуть використовувати під час сучасних новорічних свят з невеликими змінами [1].

Особливе значення наші дослідження надають казкам. На переконання Василя Сухомлинського: «Без казки неповноцінне мислення і мова дитини» [23]. Казка, на його думку, запалює дитячий дух на всіх аспектах розвитку – пізнавальній, емоційній, образній, вольовій і тому повинна вважатися активною естетичною творчістю.

Казки служать воротами в царство фантазії, надихаючи молодших школярів на активну співтворчість і творчість. Занурюючись в історії інших людей і створюючи власні, діти стають глибоко залученими до царства мистецтва – однієї з багатьох доступних нам форм естетичного вираження. Казки володіють природною і доступною якістю, яка спонукає навіть наймолодших розумів до створення художніх творів. [70].

Неможливо переоцінити силу оповідання і творчості у формуванні мовлення дитини та загальному когнітивному розвитку. Вирішальну роль у активізації словесної творчості молодшого школяра відіграють, зокрема, казки. Ці казки відображають теми та зміст народних історій, при цьому дитячі герої адаптуються до нових ситуацій, але все ще мають типові риси народних героїв. Вивчаючи найтонші відтінки слів, найменші школярі можуть оцінити різноманіття світу, виховати любов до рідної мови. Обов'язок учителя – збагачувати й розвивати мову учнів, а усна народна творчість – цінний засіб у цьому. Наше дослідження показує, що використання таких засобів творчого вираження може допомогти вчителям спрямувати своїх учнів до глибшого розуміння мови та оцінки її [15].

Унікальна форма народної творчості – скоромовка, передбачає створення коротких прозових чи поетичних творів, які значною мірою покладаються на алітерацію. Ці твори призначені для швидкого промовляння, і в результаті вони набувають ігрової якості. За змістом скоромовки подібні до казок, оскільки поєднання приголосних звуків не завжди має логічний сенс. Дітям

подобаються скоромовки як форма розваги, і вони легко запам'ятовуються завдяки римам і ритму. Крім того, скоромовки можуть бути ефективним інструментом для розвитку мовлення дитини та сприяння правильній артикуляції [2].

Крилата фраза – це жартівливий вислів, який складається зі слів, які важко швидко вимовити, призначений для покращення мовних навичок і когнітивного розвитку. Цей жанр дитячого фольклору виконує як виховну, так і практичну мету. У минулому навіть грали в гру, де учасники змагалися, хто довше витримає складні скоромовки. Не лише діти, а й дорослі отримали задоволення від такого жвавого спілкування. Було цікаво побачити, хто міг сформулювати фрази з найбільшою швидкістю та точністю. Ті, хто прагнув перевершити інших, часто робили комічні помилки, кумедно перекручували слова та звуки, спотикалися об фрази, за що їх називали «чистословучими» та «швидкими». Однак це не лише дозвілля, а й цінний інструмент для вдосконалення мовних і комунікативних навичок [44].

М. Стельмахович описав скоромовки як винятковий засіб у народній логопедії [44]. Цей малий фольклорний жанр має високу ефективність для вдосконалення мовлення, розширення словникового запасу та профілактики мовних розладів. Крім того, скоромовки навчають дітей про тваринний і рослинний світ, а також про повсякденне життя українців, заохочуючи їх цінувати неосяжність української мови. Тому скоромовки зараз широко використовують вчителі та батьки, які піклуються про розвиток своїх дітей [2].

Коли мова йде про групові заняття для дітей, типовим вибором є ігри. Важливість гри для дитини неможливо переоцінити. Ігри дають цінні життєві уроки та вчать дітей спілкуватися з іншими. Через гру діти отримують знання про світ і вступають в активну, емоційну взаємодію з однолітками. Ігри також допомагають налагоджувати стосунки, заохочують конкуренцію, навчають навичок лідерства та командної роботи. Перед грою часто читають лічилки. Ці короткі віршовані твори розподіляють ролі та визначають місце кожного учасника в грі. Багато лічилок засновані на числах [75].

М. Стельмахович підкреслював значення лічилок у навчанні дітей. На його думку, використання лічилок може мотивувати дітей розвивати свої вербальні навички та розкривати їхні лінгвістичні таланти, що призводить до підвищення їхніх творчих здібностей [12]. Діти не тільки переймають чужі лічилки, але й із задоволенням придумують власні. Їхня лінгвістична творчість позначається грою слів і використанням незрозумілих термінів, які можуть бути незрозумілими дорослим.

Отже, яскравий національний колорит перлин народної мудрості слугує джерелом навчання, потужною емоційною силою для учнів та засобом виховання молодших школярів. Тільки такими методами можна сформувати розвинену особистість, здатну відстоювати свої ідеали та втілювати їх у бурхливому сьогоденні вільної України.

Висновки до розділу 1

Узагальнення теоретичних результатів проведеного дослідження дало підстави для таких висновків:

У психолого-педагогічній та методичній літературі значний акцент приділяється розвитку мовлення молодших школярів. Розвиток уміння висловлюватись і володіння мовою має вирішальне значення для досягнення високого соціального статусу та становлення всебічно розвиненої особистості. Оскільки мова, мислення, уява та пам'ять тісно пов'язані між собою, у початковій школі необхідно зосередити увагу на їх взаємозв'язку. Неодмінними умовами розвитку мови є збагачення словникового запасу, засвоєння граматики, розуміння фонетичних і фразеологічних засобів.

Розглядаючи питання розвитку мовлення дітей у початкових класах на уроках, варто, щоб діти засвоювали нові слова, поняття, синоніми, антоніми та фразеологізми на основі художніх текстів. Для успішного формування знань, умінь і навичок, необхідних для розвитку мовлення учнів, учитель початкових класів повинен використовувати оптимальні умови та найефективніші методи розвитку мовлення учнів. Особливу увагу вчителі повинні приділяти засвоєнню молодшими школярами фонетичних виразів і правильному слововживанню. Слід використовувати різноманітні завдання, що сприяють розвитку мовлення дітей. Важливо, щоб розвиток мовлення дітей у молодших класах здійснювався послідовно і систематично на уроках літературного читання. Його слід будувати так, щоб мовлення дітей було змістовним, правильним, чітким, виразним, логічним, доречним і доцільним.

Дослідження навчального використання усної народної творчості в початковій школі показує, що уроки літературного читання є найбільш часто згадуваним напрямком уваги. Проте низка матеріалів, включаючи казки, народні пісні, легенди, приказки, прислів'я, загадки та скоромовки, пропонує цінний дидактичний зміст, який може покращити розуміння учнями лінгвістичних понять і сприяти ефективному навчанню. Ці види фольклорних творів можуть сприяти корекції й удосконаленню фонетико-фонематичних і

лексико-граматичних навичок, розвитку навичок зв'язного мовлення, читання, письма. Вони також можуть активізувати мислення дітей, покращити їхню увагу та розумові процеси. Визначено різноманітні механізми використання фольклорних творів у навчальній практиці з молодшими школярами, які можуть сприяти успішним результатам навчання.

РОЗДІЛ 2 ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВОГО РОЗВИТКУ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УСНОЇ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

2.1. Дослідження стану мовленнєвого розвитку учнів молодшого шкільного віку

Необхідність формування національної свідомості та мовнорозвиненої особистості в незалежній Українській державі, розвиток соціокультурних знань і вмінь учнів, поваги до джерел життєдайної народної мудрості, стимулювання їхнього прагнення зберігати кращі традиції минулого, відтворювати їх і вміло трансформувати в сучасне життя зумовлена потребою у формуванні національної самосвідомості та духовно багатой мовної особистості. Розвиток мовленнєвого змісту навчання мови орієнтований на засвоєння національних і загальнолюдських культурних і духовних цінностей, норм, що регулюють міжпоколіннєві, міжстатеві та міждержавні відносини, норм, що сприяють естетичному, морально-етичному розвитку особистості та її органічному входженню в соціум, тобто на формування соціокультурної компетентності. Зміст цього матеріалу ґрунтується на відборі соціокультурних знань з освітньої галузі стандарту початкової загальної освіти [16].

Аналіз програми з української мови та літератури, що реалізовувалася в 1-4 класах до запровадження "Нової української школи" [40], засвідчує, що зміст розвитку мовленнєвих умінь і навичок засобами усної народної творчості окреслено в узагальненому вигляді. Робота над реалізацією завдань цього напрямку зорієнтована на необхідність звернути особливу увагу на лінгвістичні аспекти проблеми. Тлумачення значень, особливостей вживання слів, лексичних одиниць, прислів'їв та ідіом, розвиток уміння доречно використовувати їх у мовленні, робота над текстами, що містять етнографічний матеріал та написання творчих робіт. Запам'ятовування лічилок і загадок, знання казок як художніх текстів, знання деяких ідіом, складання невеликих казок, лічилок, загадок за зразком тощо є частиною змісту навчання української мови в початковій школі .

У новій програмі з української мови та літератури для початкової школи, яка використовується в школах з 2018 року [57,58], зміст усної народної творчості для мовленнєвого розвитку молодших школярів представлений у більш розширеному вигляді. Це і формування в учнів уявлень про мову як вияв культури українського народу, мову як засіб створення художніх творів (художньої літератури), засвоєння малих форм української народної казки, державних формул мовленнєвого етикету, етикету спілкування тощо. Окреслено методику реалізації соціокультурних маршрутів для загальнокультурного розвитку учнів загальноосвітньої школи та їхньої підготовки до життя в українському суспільстві. Серед важливих засобів навчання української мови для забезпечення загальнокультурного розвитку учнів загальноосвітніх навчальних закладів – етнографічні матеріали, тексти, що розкривають сторінки історичного минулого України, відомості про відомих українців минулого і сьогодення, народні та релігійні свята, обряди, підготовка до пізнання історії рідного краю та участь у них дітей, використання текстів на морально-етичну тематику для створення переказів. Зокрема, використання місцевого фольклору, особливо лінгвістичних джерел краєзнавства, тобто молодші школярі записують усталені вирази, прислів'я, приказки, пісні, якими користуються жителі місця народження, складають описи природи місця народження [41].

Отже, нова навчальна програма з української мови для 1-4 класів визначає зміст навчального матеріалу, спрямований на реалізацію мовленнєвого розвитку через ознайомлення учнів з основними культурними надбаннями власного народу і забезпечує створення умов для формування етнічно свідомої і духовно багатой мовної особистості, а також створення умов для розвитку етнічно свідомої і духовно багатой мовної особистості. Зокрема, можливості прислів'їв використовуються для структурування завдань на встановлення причинно-наслідкових зв'язків, можливості вокальної імітації та лічилок - як вправи для покращення вокальної вимови та фонематичного слуху, а можливості закличок - для практичного тренування у використанні

української мови. Етнографічні відомості в підручниках дають лише розрізнене уявлення про матеріальну та духовну культуру, традиції, звичаї та вірування українців.

Тому було вирішено провести експериментальне дослідження і перевірити те, що системний, цілеспрямований підхід до розвитку мовної підготовки допоможе вирішити цю проблему і буде успішним з використанням усної народної творчості.

Метою констатувального етапу дослідження було встановлення сучасного стану проблеми в практиці початкової школи, тобто використання вчителями народної педагогіки та народознавчих методів у навчально-виховному процесі для вдосконалення мовлення молодших школярів та ступеня готовності молодших школярів до засвоєння запропонованого фольклорного матеріалу.

Стан роботи з використання народознавчих засобів з метою розвитку мовлення молодших школярів досліджували на базі **Опорного закладу Сторожинецький ліцей**.

Першочерговим нами було запропоновано анкетування (*Додаток А*) для вчителів початкових класів. В анкетуванні взяли участь 8 педагогів початкової школи.

Опитування показало, що 75% вчителів оцінюють мовленнєві навички молодших школярів як посередні, 50% респондентів основною причиною слабкого мовленнєвого розвитку назвали неналежну підготовку дітей до школи, а 50% вчителів серед причин низької мотивації дітей до навчання назвали недостатнє читання, апатію батьків та погане спілкування з дітьми вдома, тоді як основною причиною назвали брак спілкування.

На запитання вчителів, як вони реалізують соціокультурну змістову лінію навчання української мови, 25% вчителів відповіли, що використовують на уроках скарбницю народної мудрості, народні казки, дають учням цікаві, творчі завдання на їх основі, 50% - що включають у свої уроки народні традиції, 25% респондентів зазначили, що реалізують усну народну творчість з метою захисту

інтересів і традицій дітей, виховання в них патріотизму. Такий низький відсоток відповідей можна пояснити недостатньою обізнаністю вчителів з державним стандартом загальної початкової освіти та вимогами навчальної програми з української мови.

Відповіді на запитання про використання вчителями засобів народної творчості в мовленнєвому розвитку дітей молодшого віку свідчать, що 25% вчителів використовують такі методи. Найчастіше використовуються словесні методи, такі як бесіди, народні казки, повідомлення та пояснення, про що зазначили 50% опитаних. Щодо наочних методів, то всі вчителі переважно використовують ілюстративні матеріали, що зображують культуру та предмети побуту українського народу, а також фотографії традиційних свят.

Відповіді на запитання про важливість використання фольклору в мовному розвитку дітей молодшого шкільного віку показали, що 75% респондентів вважають, що існують важливіші засоби розвитку мови, ніж фольклор, тоді як 25% вчителів вважають, що фольклор не є важливим засобом розвитку мови. Вчителі не використовують фольклор у своїй роботі систематично, здебільшого лише епізодично. Було виявлено, що вчителі найчастіше використовують у навчанні такі фольклорні жанри, як прислів'я, казки, пісні, загадки та віршики.

Фольклорну лексику як важливе джерело інформації для збагачення словникового запасу дітей молодшого шкільного віку назвали 25% вчителів, а як одне з джерел інформації - 75% респондентів. Жоден з учасників не назвав фольклорну лексику неважливим джерелом для збагачення словникового запасу учнів. Це свідчить про те, що вчителі розуміють важливість фольклорної лексики для мовного розвитку дітей.

Відповідаючи на запитання про важливість позакласної роботи для мовленнєвого розвитку молодших школярів, 50% респондентів зазначили, що вона є важливою, 25% - що досить важливою і 25% - що не є важливою. На думку вчителів, видами та формами позакласної роботи, які найчастіше згадуються респондентами як такі, що сприяють мовленнєвому розвитку

молодших школярів, є групові формати, такі як уроки, конкурси, свята, тренінги та години спілкування.

Аналіз відповідей на запитання анкети щодо народних свят та практичного досвіду вчителів у проведенні позакласної роботи з молодшими школярами показав, що найпопулярнішими масовими заходами є День Святого Миколая, Новий рік, День матері та Великодні свята (Великодні дзвони, Великодня ніч, катання крашанок, писанкарство).

Таким чином, аналіз анкетування дозволяє зробити висновок, що методи і засоби усної народної творчості та народної педагогіки не посідають належного місця в систематичній навчально-виховній роботі з дітьми молодшого шкільного віку і не розглядаються вчителями як важливий чинник мовленнєвого розвитку дітей. Більшість учителів усвідомлюють необхідність використання фольклорних матеріалів з метою розвитку мовлення та навчання мови дітей молодшого шкільного віку, але їхній практичний досвід використання в освітньому процесі є обмеженим, і вчителі віддають перевагу використанню в освітньому процесі різних народних форм фольклору.

З метою з'ясування ставлення учнів до викладання української мови та їхньої обізнаності з усною народною творчістю було проведено анкетування учнів. Запитання анкети подано в *Додатку Б*.

Аналіз анкетування виявив такі результати. Усі респонденти згадали новорічні ранки, День матері, День початкової школи та Свято Букварика як позакласні заходи, які вони пам'ятають, що дозволяє зробити висновок про те, що такі позакласні заходи регулярно організовуються вчителями початкових класів. Схоже, дітям подобається брати участь в таких заходах, оскільки близько 80% відповідей дітей вказують на те, що їм подобається виступати перед батьками, родичами та друзями, і вони з радістю фотографуються та знімаються на відео.

Деякі учні (10,7% респондентів) згадали кілька дитячих віршиків, таких як "Сорока і ворона" та колискові, які вони вивчили на уроках музики або прочитали в підручниках ("Сірий котик", "Ходить сонечко по вулиці", "Ой, ти,

сірий котику"). Майже 100% учнів початкових класів конкретно назвали "Гуси", "Хованки" ("Жмурки"), "Квач" ("Цурик"), "Хустинка" та деякі інші ігри. Всі діти знали лічилку "Котигорошко", а значна частина (понад 30%) використовували лічилку російською мовою.

Що стосується українських народних пісень, то багато з них звучали на домашніх святах, наприклад, "Несе Галя воду", "Смерека", "Ой, на горі два дубки". Жоден з опитаних учнів не знав жодного дитячого віршика, окрім "Два чудових гусеня", "Журавлик занудьгував" та "Подольночка", які вони вивчили на уроках музики. Коли дітей попросили пригадати назви та персонажів українських народних казок, вони з ентузіазмом відгукнулися і згадали чимало народних казок: 90% дітей знали Івасика Телесика, Кривеньку Качечку, Котигорошка, Івана Побивана, Кирила Кожум'яку та інших. Знання цих персонажів свідчить про те, що молодші школярі мають великий інтерес до цього жанру народної казки. Серед народних символів 100% учнів молодших класів назвали вербу та калину, а також державні символи України (герб, прапор та гімн). Деякі учні згадали лелеку та журавля як символи (7%). Аналіз відповідей на це запитання показав, що коло відомих дітям народних символів є обмеженим. Відповідаючи на запитання про святкування народних свят та сімейних урочистостей, респонденти згадували релігійні свята, такі як Різдво та Великдень. Найпоширенішою відповіддю було те, що діти більше знають про Хелловін та День святого Валентина (особливо про їхні зовнішні прояви) і не знають про такі народні свята, як Воздвиження Хреста Господнього, Обжинки, Андрія та Катерини.

Таким чином, на основі проведеного дослідження було зроблено висновок, що діти молодшого шкільного віку дуже мало знають про дитячий віршований фольклор та інші види усної народної творчості. Це пов'язано з недостатньою зацікавленістю вчителів та батьків у заучуванні колискових, лічилок та забавлянок як зразків для розвитку мовлення дітей раннього віку та недостатнім використанням фольклорних матеріалів, особливо народної

символіки, у навчальній діяльності як засобу розвитку дитячої уяви та мовлення. Причиною цього вбачається наступне.

На основі спостережень за поведінкою, мовленнєвою діяльністю учнів, навчально-виховним процесом у початковій школі та інтерв'ю з класними керівниками можна виокремити такі характеристики сучасного учня початкової школи: не слухають інших, як однокласників, так і дорослих; порушують дисципліну; кричать на уроках; різко негативно реагують на невдачі однокласників; сміються з їхніх невдач, висміюють їх та словесно ображають. Вчителям початкових класів постійно доводиться вислуховувати скарги дітей на своїх друзів: "Дивись, він повернувся", "Дивись, він розмовляє", "Чого ти дивишся в мої зошити", "Скажи йому, щоб не сміявся" і т.д. У бійках, конфліктах і суперечках діти використовують принизливі прізвиська для своїх однокласників, а їх активний словниковий запас включає слова, які заповнюють і переповнюють соціальні мережі, теле- і радіопередачі, вулиці і часто їх власні будинки. Крім того, молодші школярі вживають лайливі слова, як у зарубіжних фільмах і мультфільмах, а також активно використовують сороміцькі жести. Коли виникають непорозуміння, молодші школярі кричать один на одного, стають агресивними і нетерпимими.

На запитання про ставлення до викладання української мови позитивно відповіли 17,7% респондентів, 46,5% відповіли, що не подобається, а 35,8% - що не подобається.

Аналіз анкет свідчить про те, що більшості дітей молодшого шкільного віку не подобається викладання української мови. Можливо, це пов'язано з відсутністю чітких теоретичних знань про українську мову, але вони б охоче приєдналися до гуртка української мови, якби там були цікаві ігрові заняття.

З метою визначення стану розвитку мовлення дітей були створені та складені завдання для дітей другого класу. Завдання добиралися з урахуванням вікових особливостей учнів та змісту матеріалу, визначеного навчальною програмою з української мови для кожного класу [39, с. 31-78]. Учням потрібно було знайти і підкреслити слова, пояснити їхні словникові значення, дібрати

синоніми, згрупувати слова і речення та співвіднести їх із поданими тлумаченнями, доповнити речення прислів'ями і пророцтвами, скласти речення з поданих фрагментів, побудувати речення з окремих слів, пояснити підписи до малюнків і слів. Вибір речення, аудіювання тексту та вибір правильної відповіді на запитання, усне висловлювання на задану тему (діалог, монолог), написання есе (з опорою на заданий початок, допоміжні слова та малюнок). Речення, малюнки та лексика завдань нагадують народні казки.

З огляду на вищезазначене, у цьому дослідженні було визначено певні критерії та показники мовленнєвого розвитку третьокласників під час позакласної народознавчої роботи, доповнені та розширені показниками, що враховують завдання дослідження та деякі рекомендації Ю. Римаренка та І. Кураса про долучення до системи критеріїв перевірки та оцінки ефективності навчально-виховної діяльності педагогічного колективу школи таких визначальних показників, як використання учнями у мовленні народних приказок і прислів'їв, вивчення свого родоводу, обізнаність дітей з правилами й атрибутами народно-побутових ритуалів, народно-релігійними та календарними святами тощо .

Критерії та показники розвитку мовлення молодших школярів у процесі позакласної народознавчої роботи подано у таблиці 2.1

Таблиця 2.1

**Критерії та показники рівнів мовленнєвого розвитку
молодших школярів**

Види мовленнєвої діяльності	Критерії розвитку мовлення	Показники розвитку мовлення
Аудіювання слухання-розуміння	Розуміння значення фольклорних слів;	Вміти пояснювати значення фольклорних слів;

усного мовлення	Розуміння значення прислів'їв, приказок, ідіом та прогнозів погоди; Розуміння фольклорних письмових текстів Вміти пояснювати значення фольклорних слів	Вміння добирати синоніми до поданих фольклорних слів, ідіом та групових термінів; Вміння пояснювати значення прислів'їв, ідіом та прогнозів погоди; Вміння відповідати на запитання за змістом прослуханого фольклорного тексту.
Говоріння	вибір назви картини на фольклорну тематику; вибір назви картини на фольклорну тематику; вибір назви картини на фольклорну тематику складання речень на фольклорну тематику; складання речень на фольклорну тематику; Активне використання української лексики; Дотримання традиційних мовленнєвих норм; Створення діалогів. Створення монологів: Усвідомлення найбільш поширених і знайомих традицій, звичаїв, обрядів, свят, артефактів і символів українців; Знання українського фольклору; знайомство з народними календарними прогнозами вміння добирати назву до картини на фольклорну тему та усно її описувати;	вміння будувати речення з поданих слів; уміння вживати українські слова в розмові, Вирази українського мовленнєвого етикету; уміння висловлюватися, використовуючи мовні та позамовні засоби виразності; уміння створювати діалоги на основі текстів і малюнків фольклорної тематики; вміння створювати монологічні висловлювання фольклорного змісту; знання найбільш поширених і знайомих традицій, звичаїв, обрядів, свят, артефактів і символів українського народу та вміння розповісти про них; знання напам'ять зразків українського фольклору (календарно-обрядових віршів, колискових, лічилок, забавлянок, потішок, лічилок, мирилок, прислів'їв, приказок, ідіом та образних виразів); Знання та вміння використовувати існуючі народні прикмети та прогнози погоди у мовленні.
Письмо	створення та написання	Уміння писати складні речення з

	<p>текстів з фольклорним змістом; Створення зв'язних текстів з фольклорним змістом. Інтерпретація мови, вміння письмово висловлювати свої судження;</p>	<p>фольклорним змістом; Уміння писати твори на фольклорну тематику (на основі власних спостережень, малюнків, досвіду родинного спілкування, читання, прослуховування текстів тощо).</p>
--	---	--

На основі критеріїв нами виділено рівні розвитку мовлення молодших школярів, які кваліфікувалися як високий, середній, початковий (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Рівні мовленнєвого розвитку

Рівень	Характеристика
Високий	<p>Учні розуміють значення поданих народознавчих слів і фразеологізмів і вміють їх тлумачити, добирати синоніми, групувати; утворювати словосполучення, будувати речення за поданими словами, добирати назви до сюжетних картин на народознавчу тематику та усно їх описувати; активно використовувати народознавчу лексику, традиційні українські етикетні форми мовлення, словесні та немовні висловлювання у власних діалогах і монологічних висловлюваннях залежно від ситуації спілкування; розуміти та відтворювати почуті та прочитані тексти; висловлювати думки щодо запропонованих народознавчих питань; обізнаність; знати найпоширеніші та легкозрозумілі традиції, звичаї, обряди, свята та символи українського народу та вміти їх розповідати; запам'ятовувати зразки українського фольклору; знати та використовувати в мовленні існуючі народні символи та символи Прогноз погоди; створювати розмовні і письмові тексти без порушення логіки викладу думок.</p>
Середній	<p>Учні відчують труднощі з добором і тлумаченням значення народознавчих слів і словосполучень; не завжди правильно вживаються формули мовленнєвого етикету; значні труднощі</p>

	у відтворенні та розумінні народознавчих текстів, почутих чи прочитаних, усних чи письмових. Неповно розкрито зміст висловлювання та порядок викладу було порушено, у тексті відсутня етнографічна лексика, етнографічні знання виявились недостатніми, власні уявлення та переконання висловлені нечітко. Завдання виконано більш ніж наполовину.
Початковий	Учні неправильно розуміють і тлумачать більшість слів-означень і не можуть виділити народознавчу лексику з тексту; їхнє мовлення характеризується слабким вживанням українських слів і фразеологізмів; учні початкових класів рідко або взагалі не вживають формули українського мовленнєвого етикету; використання просторових елементів, зображення, російська мова тощо; демонстрація грубого або повного нерозуміння почутого чи прочитаного; порушення порядку викладу думок в усних і письмових виступах, відсутність логічного зв'язку між частинами тексту; невисловлення власних ідей. Слабке або повна відсутність етнографічних знань окремих компонентів. Завдання виконано менше половини або не виконано зовсім.

Експериментальне дослідження проводилось з учнями 2-В класу (28 дітей), діти мали виконати поетапно шість завдань. (додаток В).

У першому завданні учні мали підібрати назви до шести малюнків традиційних українських свят та обрядів. Результати першого завдання показали, що лише 3 учні дали по дві назви всім малюнкам, 15 учнів виконали завдання частково, правильно обравши одну-дві назви, а 90% з них впізнали колядку на малюнку та Різдвяні свята, 75% - Великодні свята, 16% дітей правильно обрали назву свята Івана Купала. На образи Андрія із «Зелених свят» та Івана Купала із «Зустрічі весни» відповідь «не знаю» дали 36% учнів другого класу. (10) імена школярів підібрано неправильно. За результатами було зроблено висновок, що діти найбільше знайомі зі святами Різдва та Великодня.

Таблиця 2.3

Результати виконання першого завдання

Рівень	Кількість учнів	Кількість учнів у %
Високий	3	10,7%
Середній	15	53,5%
Початковий	10	35,8%

10,7% другокласників показали високий рівень мовленнєвої діяльності в цьому завданні, тоді як 53,5% учнів середніх класів і 35,8% учнів початкових класів.

Таким чином, труднощі другокласників у доборі назви до малюнка із зображенням традиційного українського свята можна пояснити недостатнім використанням учителем фольклорних картинок у мовленнєвому завданні. Це, ймовірно, затримує розвиток зорової уваги, асоціативної пам'яті та навичок запам'ятовування, а отже, і навичок говоріння.

Друге завдання було запропоновано для визначення словникового запасу народних слів та рівня мовленнєвого розвитку молодших школярів за такими показниками, як пояснення значення народних слів усно та письмово, добір синонімів до народних слів, конструювання, структурування та запис речень з народними словами.

Результати тесту показали, що 64% учнів другого класу розпізнали наступні слова як незнайомі: німб, веретено, прекол, гроно; 54% - узвар, не біси, кутя, дідух; 42% - припічок, макітра, намітка, ходулі; 33% - плау, родовід, ослін гетьмана, Кама, вітинка; 20% - кутя, кутя, веснянка, булава, кутя; 8% - скриня, намисто, плуг.

Наведені вище результати свідчать про те, що фольклорні слова, які відображають матеріальну культуру українського народу і добре знайомі молодшим школярам, є недостатньо представленими в активному словнику

учнів. Натомість ніхто з другокласників не підкреслив слова косовиця, піч, вінок, колиска, горщик, прабабуся, писанка, гімн, коровай, козак. Однак речення, складені другокласниками з відомими їм словами, не відрізнялися особливою різноманітністю та цікавістю: "бабуся розпалила піч", "дідусь сидів на лавці", "козаки їли хліб", "козаки косили траву", "мама варила вареники", "є вінок", "мені купили булаву" тощо.

Результати (табл. 2.4) засвідчили, що 46,5% учнів перебувають на середньому рівні, а 53,5% - на початковому, що свідчить про недостатньо високий рівень мовленнєвого розвитку другокласників.

Таблиця 2.4

Результати виконання другого завдання

Рівень	Кількість учнів	Кількість учнів у %
Високий	0	0%
Середній	13	46,5%
Початковий	15	53,5%

Третє завдання мало на меті перевірити розуміння учнями української лексики, зокрема назв традиційних ремесел і професій, а також їхнє вміння використовувати ці слова для побудови речень і вживати їх у мовленні.

Другокласники повинні були скласти речення з поданих частин. Перша частина - назва українського ремесла чи професії, друга - словесний опис трудових дій, які виконує майстер.

Більшість другокласників (понад 53%) правильно склали речення з поданих фрагментів лише про ковалів, шевців, мулярів та ткачів. Це пояснюється інтуїтивним сприйняттям спорідненості слів (швець шиє, муляр будує, ткач тче).

Аналіз результатів (табл. 2.5) показує, що 4% учнів виконали це завдання на високому рівні, 57% - на середньому і 36% - на базовому.

Таблиця 2.5

Результати виконання третього завдання

Рівень	Кількість учнів	Кількість учнів у %
Високий	4	14,2%
Середній	14	50%
Початковий	10	35,8%

Для того, щоб переконатися, що молоді люди знають традиційні етикетні вирази усної словесності та доречно використовують їх під час спілкування, а також, що наявність етикетних виразів у мовленні молоді є важливою складовою мовленнєвої компетенції, учням було запропоновано четверте завдання. Це завдання було творчим і варіювалося за ступенем складності відповідно до рівня класу.

Наприклад, учні другого класу повинні були вербально висловити бажання, щоб бабуся заспівала їм колискову пісню. Високий рівень виконання ми оцінювали як вільне володіння найвідомішими, найпоширенішими та найдоступнішими виразами етикету народною мовою та вміння використовувати їх у власному усному мовленні.

Більшість висловлювань дітей склалися з одного-двох речень. 8% дітей не включали жодного етикетного виразу ("Бабусю, я хочу, щоб ти заспівала мені колискову"), 35% висловлювали прохання російською мовою ("пожалуйста" тощо) або інші прохання ("Бабусю, почитай мені казку", "Бабусю, я заспіваю тобі колискову"). Діти вагалися у виборі слів та виразів для правильного початку та закінчення монологу.

Результати виконання цього завдання (табл. 2.6) свідчать, що 7% другокласників досягли високого рівня, 46,5% - середнього і 46,5% - початкового рівня.

Таблиця 2.6

Результати виконання четвертого завдання

Рівень	Кількість учнів	Кількість учнів у %
Високий	2	7%
Середній	13	46,5%
Початковий	13	46,5%

Ці результати свідчать про те, що учні мають слабкі знання українського фольклору. Це негативно впливає на розвиток пам'яті, мислення, виразності та інтонації мовлення дітей і значно затримує розвиток мовленнєво-мовленнєвої діяльності.

Уміння дітей молодшого шкільного віку використовувати у своєму мовленні народні прикмети природних змін та прогнози погоди, прислів'я та приказки відповідно до народного календаря було визначено як показник розвитку таких видів мовленнєвої діяльності, як аудіювання (слухання-розуміння) та говоріння. Тому п'яте завдання мало на меті виявити розуміння учнями народних календарних прислів'їв, прикмет і приказок, уміння використовувати їх у висловлюваннях на основі спостережень за змінами в природі та праці людей, а також елементарні знання про народні календарні дати і свята.

Учням 2 класу було запропоновано скласти прислів'я, прикмети та приказки за народним календарем на основі поданих уривків.

Результати показали, що 14,2% учнів другого класу були на високому рівні, 50% - на середньому рівні і 35,8% - на базовому рівні, що свідчить про те, що учні другого класу не розуміють загального змісту прислів'їв і приказок.

Таблиця 2.7

Результати виконання п'ятого завдання

Рівень	Кількість учнів	Кількість учнів у %
Високий	4	14,2%
Середній	14	50%
Початковий	10	35,8%

Завдання словесно пояснити значення погодних символів вимагало розуміння особливостей прогнозів. Серед наведених прислів'їв та прикмет було два прогнози: 38% учнів обрали "якщо в травні надворі дощ, то восени в коморі буде хліб": хоча вони розуміли основну суть передбачення "якщо йде дощ, то хліб росте", вони не змогли визначити і пояснити, що врожай хліба безпосередньо залежить від дощу в травні. Лише близько 17% учнів другого класу змогли це зробити. Прикмету "Велика роса - на гарний врожай" виділили і пояснили її значення 19% учнів. Серед наданих пояснень було таке: "Роса випала на врожай, тому буде гарний врожай".

Ці пояснення дозволили зробити висновок, що вміння словесно пояснювати та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в народних календарних прикметах і прикметах недостатньо розвинене в учнів другого класу.

За результатами виконання дітьми всіх завдань констатувального етапу експерименту загальний рівень мовленнєвого розвитку молодших школярів подано в таблиці 2.8 та для наочності проілюстровано на діаграмі (рис. 2.1).

Таблиця 2.8

**Рівні мовленнєвого розвитку учнів 2 класу
на констатувальному етапі експерименту**

Рівень	Кількість учнів у %
Високий	7,7%
Середній	51,6%
Початковий	40,7%

З таблиці та рисунків видно, що 7,7% учнів другого класу перебувають на високому рівні, 51,6% - на середньому і 40,7% - на базовому рівні. Іншими словами, в середньому лише один з кожних 11 учнів досягає позитивних результатів у розвитку таких видів мовленнєвої діяльності, як говоріння, аудіювання, розуміння, письмо та розпізнавання розмовної лексики та інформації, тоді як майже половина учнів мають середній та базовий рівень мовного розвитку.

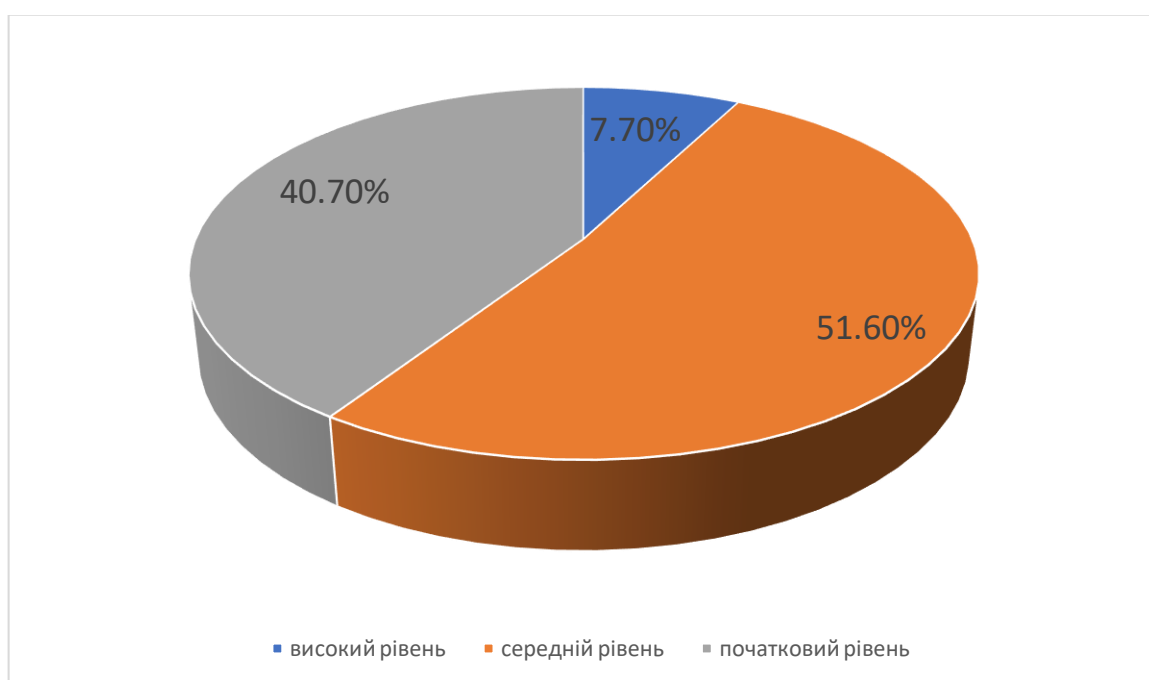

Рис.2.1 Рівні мовленнєвого розвитку учнів 2 класу на констатувальному етапі експерименту

Таким чином, результати контрольного зрізу дали змогу виявити початковий рівень мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Результати свідчать, що значна частина з них не обізнана з українськими народними звичаями, традиціями, святами та обрядами; мають обмежений словниковий запас народних слів; не вміють будувати зв'язні речення; неправильно розуміють народні слова, які зустрічаються у шкільних підручниках, народознавчих програмах та народних казках і широко вживаються в сільському народному побуті; недостатня зацікавленість учителів у використанні фольклорної лексики, пов'язаної з назвами традиційних українських професій, ремесел, промислів, у завданнях для домашнього завдання; використання обмеженої кількості фольклорних висловів, пов'язаних із мовленнєвим етикетом, у повсякденному мовленні, ігнорування цікавих традиційних форм, таких як побажання, вітання та прощання, використання деяких загальновідомих етикетних правил без урахування комунікативної доречності; недостатнє запам'ятовування дітьми прикладів народних казок; низька обізнаність із народними календарними засобами прогнозування; недостатня здатність дітей до створення власних творів із використанням фольклору наприкінці початкової школи.

Така ситуація свідчить про необхідність розвитку мовлення дітей з використанням фольклорних матеріалів і текстів.

2.2. Вплив усної народної творчості на мовленнєвий розвиток молодших школярів.

У даному дослідженні, присвяченому мовленнєвому розвитку учнів початкових класів у процесі навчально-виховної роботи, під системою педагогічних і лінгвістичних засобів розуміється система, що забезпечує ефективну організацію процесу практичної мовленнєво-пізнавальної діяльності під час поетапного засвоєння фольклорних знань.

Метою пропонованих засобів усної народної творчості є системне збагачення мовного, мовленнєвого та соціокультурного досвіду дітей

молодшого шкільного віку засобами усної народної творчості в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Для досягнення поставленої мети ми дотримувалися таких умов

- інтеграція навчальної, мовленнєвої, комунікативної, музично-співочої, трудової, образотворчої та ігрової діяльності молодших школярів;
- поступовість навчальної позакласної фольклорної діяльності, поступовість введення основних фольклорних понять і лексики
- інтенсифікація накопичення мовного, фонетичного та соціокультурного досвіду;
- поєднання позакласної роботи в колективних, групових та індивідуальних формах;
- використання можливостей народознавчого класу (кабінету);
- розвиток мовленнєвих умінь і навичок учнів, необхідних для створення діалогів і монологів етнографічної (соціокультурної) спрямованості.

В процесі впровадження формувального етапу дослідження здійснювався вплив на розвиток ключових компетентностей, таких як:

- Навички навчання: навчити студентів дотримуватися режиму навчальної діяльності, швидко та інтенсивно навчатися;
- Комунікативні навички: розвивати вміння висловлювати свої думки, використовуючи вербальні, невербальні та інтонаційні засоби вираження; та
- Знання: розвивати вміння отримувати необхідну інформацію з підручників;
- Соціальні навички: розвивати самоорганізацію, самодисципліну та самоконтроль;
- Загальна культура: виховує інтерес до здобутків українського народу та їх збереження, повагу до його праці.

Педагогічна спадщина видатного педагога В. Сухомлинського містить багато цінних методичних порад щодо розвитку і навчання дітей рідної мови.

Вчений надавав великого значення народним прислів'ям і називав їх "педагогічними мініатюрами". Працюючи над проблемою розвитку мовлення молодших школярів засобами усної народної творчості, ми переконалися, що учні дуже зацікавлені народним казковим матеріалом, тому розробили текстовий мовленнєвий блок про українські народні прикраси, народні звичаї, традиції та обряди.

Вважаємо, що це сприятиме формуванню етнічної свідомості студентів, допоможе їм зрозуміти глибину свого етнічного походження, збагатить словниковий запас, пробудить інтерес до української народної культури та бажання її поширювати, прищепить любов і повагу до своїх предків, гордість за свій народ.

На нашу думку, ознайомлення з народними та релігійними святами, які відзначають українці, сприяє підвищенню загального рівня культури та розвитку зв'язного мовлення учнів початкової школи. Тому на наших уроках української мови ми включили елементи спеціальних свят та обрядів, які є доступними для розуміння, відомими і поширеними в житті українців сьогодні. Наприклад, ми познайомили дітей з обрядом посівання насіння під час Свята весни. Діти вивчили календар та обрядовий вірш, а також ознайомилися з лексикою, пов'язаною з посівом.

Наступним етапом роботи з учнями став весняний обряд. Під час вивчення веснянок мовлення учнів збагатилося образними виразами, такими як гарна панночка, княгиня, виноградник, подвір'я, уквітчаний, гірляндами. На нашу думку, особливо цінною в темі щедрості є діалогічна форма привітання та подяки. Дітям особливо цікаві знання про походження весняних свят і безпосередня участь у них. Тому на уроках української мови використовувалися тексти про походження Великодня, Благовіщення, Юрія, Дня матері та писанки. Діти із задоволенням вивчали пісні, прислів'я та віршики про ці свята.

З метою стимулювання пізнавального інтересу молодших школярів та розвитку їхньої мовної культури наголошується на використанні прислів'їв на

уроках української мови. Прислів'я згруповані за основними словами, з яких утворені одиниці речення. Наприклад, знайдені прислів'я належать до підгрупи "природа" групи "природа". Прислів'я знаходяться в підгрупі "природа" групи "природа". Сенс прислів'я полягає у викритті чиєїсь несправедливості або нечесності. Для того, щоб покращити запам'ятовування прислів'їв та ідіом, ми практикували "кілька хвилин народної мудрості" на кожному уроці мови. Ми переконані, що аналіз прислів'їв у процесі вивчення матеріалу на уроках української мови є ефективним засобом розвитку україномовної особистості молодшого школяра.

Загадки - одна з малих форм усної народної творчості, що виражає найяскравіші та найхарактерніші ознаки предметів і явищ у дуже лаконічній і творчій формі. Недарма Василь Сухомлинський називав загадки чудодійним засобом розвитку мови. Це пов'язано з тим, що "через казкові образи у свідомість дітей входять найтонші відтінки мови".

Загадки можна відгадувати і записувати в зошити, зачувати напам'ять, розповідати з вуст в уста або за малюнками чи інструкціями. Розгадування загадок розвиває навички аналізу та узагальнення, формує вміння самостійно робити висновки та умовиводи, розвиває вміння чітко описувати найбільш характерні та вражаючі ознаки предметів і явищ, розвиває вміння передавати яскраві та лаконічні образи предметів, розвиває у дітей поетичний погляд на дійсність, розвиває зв'язне мовлення. Дослідницька група була переконана, що це сприятиме розвитку зв'язного мовлення.

Під час дослідження виявилось, що загадки та прислів'я ефективні як на уроках, де діти дізнаються щось нове, так і на уроках, де вони узагальнюють свої знання. Оскільки загадки та прислів'я слідує за романами та есе, було б неправильно вважати, що учні беруться за аналіз загадок та прислів'їв лише тоді, коли закінчили їх вивчати. Ми вважаємо, що прислів'я, завдяки їх різноманітності за змістом і формою, можна використовувати на будь-якому етапі уроку мови.

Тому на уроках української мови ми вирішили запропонувати дітям прочитати загадки і відгадати слова, дописавши їх у кінці рядка. Це завдання ускладнюється тим, що загадки не містять закінчень певних слів. Дитина читає слово, додає закінчення та узгоджує рід, число і відмінок прикметника та іменника. Така робота спрямована на корекцію та профілактику аграматизму учнів, а також на розвиток навичок лінгвістичного висновку. Наприклад:

У зелен... лісочку, під мережан... листочком

Червоніє невеличка спіл...ягідка (сунічка)

Відповідь: У зеленому лісочку, під мережаним листочком

Червоніє невеличка спіла ягідка сунічка.

Або: Червоненька і смачненька,

Дуже з вигляду гарненька,

І боки у неї пишні.

Літом смачно їсти... (вишні).

За словами Василя Сухомлинського: «Без казки неможливо уявити дитяче мислення і дитячу мову». За його словами, казка - це активна естетична творчість, яка охоплює всі сфери психічного життя дитини, тобто її розум, емоції, уяву і волю.

Без казки неможливо уявити мислення та мовлення дитини. Казки - це духовна характеристика культури народу, і, вивчаючи їх, дитина пізнає життя народу через свою свідомість. Казки пробуджують маленьких учнів до активної участі, занурюючи їх у світ фантазії. Знайомлячись з чужими казками і створюючи власні, діти долучаються до естетичної діяльності людини, до мистецтва.

Специфіка казки робить таке знайомство природним і звичним і дозволяє навіть маленьким дітям створювати об'єкти, що мають певну художню цінність. Оскільки казки є найвідомішим прикладом дитячого фольклору, дітям пропонуються різні види робіт: "Казковий салат" (об'єднання персонажів різних казок в одну історію та вигадування спільної історії), "Казка навиворіт" (відомі казкові герої міняються персонажами навпаки), "Розповідь казок", "Додавання

чарівних інструментів до казок", "Казки - перетворення" та "Вигадування кінцівки казки".

Ми були переконані, що без творчого письма та створення казок мова багатьох дітей була б плутаною, а мислення - хаотичним. Адже казки є одним із вирішальних чинників розвитку мовної творчості у дітей молодшого шкільного віку. Дитяча мовна творчість найбільш близька до казки. Дитячі казки відображають тематику і зміст народних казок, дитячі персонажі діють у нових ситуаціях, але мають типові риси народних казкових героїв і запозичують певні елементи сюжету.

Навчання на основі народних казок включає наступне:

- Підбір різних форм привітання з уривків заданої казки;
- Продовження казки;
- Додавання звуків до малюнків (створення діалогів з використанням ретельно підібраних слів з казки),
- Пожвавлення вистави;
- Створення схожих казок або казок "навпаки".

Народні казки сприяють розвитку мови та інших психічних функцій дітей (уваги, пам'яті, мислення). Тому дітям пропонується прочитати текст і знайти помилки. Це означає знайти невідповідності між змістом і реальними фактами. Наприклад;

...Ой ти, дядьку, Мусію, чи ти бачив чудасію?

Що попова кобила по городу ходила,

По городу ходила, поросята водила,

Поросята кричать, вони їсти хочуть,

Вони їсти хотіли, і знялись та й полетіли.

І знялись та й полетіли, у лісочку на дуб сіли.

У лісочку на дуб сіли, усі груші поїли...

(Відповідь: поросята не літають, на дубі груші не ростуть).

Корекція недоліків усного та писемного мовлення дітей потребує тривалого та систематичного підходу. Використання фольклорних творів

сприяє корекції та формуванню фонетичного, фонематичного, лексичного та граматичного ладу, розвитку навичок зв'язного мовлення та усуненню недоліків читання і письма.

Теоретично доведено, що колискові пісні мають велике значення як перший урок для ознайомлення дітей з моральними цінностями та сприйняттям музичного ритму.

Ми використали кілька прикладів колискових пісень як навчальний матеріал на уроках української мови, наприклад, такі тексти колискових пісень:

Ой ти, коте Марку,
 Ходиш по ярмарку,
 Не торгуєш, не купуєш,
 Тільки робиш сварку.
 Геть побив горнятко,
 Сполохав курчатко.
 Вкрав у баби сало,
 Ще й кричиш, що мало.

Добрали наступні завдання: Відшукай у тексті колискової пісні звертання.(Ой ти, коте Марку); Які розділові знаки використовуються при звертанні? (Коми); Яке слово потрібно записати з великої букви? Чому? (Марку - кличка тварини); Відшукай у тексті іменники, які відповідають на питання «що?» (Горнятко, курчатко, сало); Визнач, це власні назви чи загальні.(Загальні).

До тексту наступної колискової:

Ой ходить сон по улоньці
 В білесенькій кошуленьці,
 Схиляється, тиняється,
 Господоньки питається:
 А де хатка теплесенька
 І дитина малесенька -
 Туди піду ночувати

І дитину колихати!

-А в нас хата тепленькая

І дитина маленькая;

Ходи до нас ночувати

І дитину колихати!

Ходи, сонку, в колисочку,

Приспи нашу дитиночку!

Учні отримують наступне завдання: знайти прикметники в реченні (білий, теплий, маленький, теплий, маленький). Знайти дієслова в реченні (ходить, гнеться, блукає, просить, йде, спить, колише, ходить, спить). З'ясуйте, які маленькі слова є в реченні (біла, тепла, маленька, тепла, маленька, маленька, маленька, колиска, колиска, колиска, малюк).

На нашу думку, виконання таких завдань сприяє мовленнєвому розвитку студентів, збагачує їхній словниковий запас та викликає позитивні емоції.

Крім того, у другому класі для учнів було проведено інтегровані уроки з "Української мови" та "Я досліджую світ". Темі уроків: правила написання слів з апострофом через дефіс. Цілющі властивості рослин. Народні вірування про силу природи (*Додаток Г*).

Мета: вміти писати слова з апострофом і правильно вимовляти їх на основі звукового аналізу; вміти правильно ділити слова з апострофом на склади і переносити їх з рядка в рядок; розвивати усне і писемне мовлення, збагачувати словниковий запас. Створити весняний настрій, милуючись довкіллям у пору цвітіння квітів і співу птахів; розкрити глибину і поетичність народної віри в цілющу силу лікарських рослин; ознайомити з лікувальними властивостями рослин, що зустрічаються в природі; вчити використовувати лікарські рослини для зміцнення свого здоров'я; розвивати навички правильного збору лікарських рослин. Виховувати повагу і любов до народної творчості, мудрості, традицій, вірувань, матері-землі, природи.

Урок про фольклор як піджанр усної народної творчості та його призначення був проведений на уроці української мови та літературного читання (*Додаток Г*).

Завданнями цього уроку були сформувані уявлення про фольклор як скарбницю української мудрості та джерело виразності нашого мовлення; дати можливість учням оцінити характер пам'яток; збагатити словниковий запас учнів; розвивати уяву, зв'язне мовлення; виховувати цілеспрямованість, повагу та інтерес до історії свого народу.

На уроках читання використовувався метод, відомий як "моделювання" або "рольова гра". Рольові ігри дають учням можливість поглянути на проблему зсередини, граючи певну роль у проблемній ситуації. Це також полегшує участь в обговоренні в ситуаціях, коли учні неохоче висловлюють свою думку відкрито, але відчують, що це важливо зробити. Рольові ігри можуть бути формальними, ретельно спланованими заздалегідь, або неформальними і спонтанними. При формальному підході учні знайомляться з темою або проблемою і переживають ситуацію, виконуючи призначені їм ролі відповідно до сценарію. У неформальній або спонтанній рольовій грі учасники відповідають на запитання, не готуючись до конкретної ролі. У цьому типі рольової гри можуть брати участь двоє студентів, виконуючи протилежні ролі. Після короткого діалогу вся група відповідає на запитання [52].

Починаючи рольову гру, ми завжди проводили певну підготовчу роботу:

- 1) Визначаємо тему або проблему;
- 2) розігріти студентів, щоб мотивувати їх (наприклад, провести мозковий штурм групи студентів, зацікавлених у вирішенні представленої проблеми, і об'єднати їх у групи зі схожими ідеями щодо проблеми); і
- 3) Презентуйте дітям сценарій гри (усно або письмово, залежно від її складності);
- 4) На початку оголосіть ролі та розподіліть їх випадковим чином між учасниками або групами;

5) створити ситуацію, в якій учні виконують свої ролі відповідно до сценарію (проблеми), мобілізуючи всі свої знання та досвід (рольова гра має включати елемент кооперативного навчання); та

б) Підбиття підсумків (цей етап є невід'ємною частиною рольової гри. Учасники мають можливість обговорити свої почуття щодо ролі, яку вони виконували або за якою спостерігали, поділитися враженнями від проблеми або сценарію, а також розповісти, як змінилося їхнє ставлення до проблеми завдяки виконанню тієї чи іншої ролі).

У процесі формувального експерименту ми працювали над одним із аспектів мовленнєвого розвитку учнів - словниковим запасом. Чим багатший словниковий запас, тим більше можливостей у дітей для спілкування. Навчальна програма в кожному класі вказує на необхідність збагачення словникового запасу учнів, зокрема новими словами та новими значеннями вже відомих їм слів. Збагачення словникового запасу включає вивчення синонімів, антонімів та омофонів, вивчення взаємозамінності слів та усунення просторіччя і жаргонізмів, які діти засвоюють під впливом мовного середовища. Активізація словника - це перехід від пасивного словника до активного. Слова об'єднуються у фрази та речення і використовуються в читанні, говорінні та письмі.

Дітей необхідно навчити правильно висловлювати свої думки, а для цього в їхньому словниковому запасі має бути достатньо синонімів.

Робота з синонімами включає в себе.

- Бесіди на основі ілюстрацій до народних казок;
- Відтінки та їх значення у зв'язку з народними уявленнями (небо синє, блакитне, вітер м'який, теплий);
- Заміна слів синонімами під час розгадування загадок або аналізу народних казок (дівчина - розумна, кмітлива).

Вправління з антонімами:

- Добирати антоніми до поданих фольклорних слів;
- Складання творів, використовуючи пари антонімів.

На наш погляд, кінцева мета словникової роботи - активізувати максимальну кількість слів, які можна вивчити, навчити їх правильно і доречно вживати, а також добирати найточніші слова для вираження думок.

Працюючи з малюнками, а також зі словами, учні називають предмети, властивості та дії більш конкретними назвами. У шкільній практиці

- підкреслюйте присудки в реченнях і ставте питання від підмета до залежних слів;

- порівнювати твердження з реальним об'єктом або фактом (похмурий день - сонячний день);

- Заміна виразів на більш близькі за значенням: бігти стрімголов - бігти швидко;

- пояснення значення окремих висловів (допитливий учень - це учень, який хоче знати більше і цікавиться всім).

Робота над словосполученнями є підготовчим етапом до побудови речень і зв'язних фраз.

Вміння будувати різні типи речень є основою для розвитку зв'язного мовлення в учнів. Речення передають думки учнів, розвивають уміння добирати потрібні слова, правильно їх формувати та висловлювати.

Основна мета роботи з реченнями - навчити учнів висловлювати відносно завершені думки в чіткій і правильній синтаксичній структурі, розвивати вміння будувати речення відповідно до синтаксичних правил і літературних норм, а також допомогти їм удосконалювати свої речення, досягаючи точності й виразності. Залежно від рівня самостійності та пізнавальної активності учня реченнєві вправи поділяються на три групи моделюючі, конструктивні та творчі:

1. побудова речень з окремих слів:

- а) всі слова подаються у правильній формі;

- б) деякі слова в правильній формі; деякі слова в оригінальній формі

- в) всі слова в оригінальній формі.

2. ділить надруковані речення на речення без розділових знаків.

3. поступово розширює прості речення за допомогою запитань.

- в) деякі слова у правильній формі;
- г) деякі слова у правильній формі;
- д) деякі слова у правильній формі.
- е) деякі слова у правильній формі.
- є) деякі слова у правильній формі.

4. може об'єднати два або три простих речення в одне складне або просте речення з однотипними елементами.

5. може утворювати різні варіанти складних речень з різних елементів. 6. може давати частини складних речень і цілі речення, які можна трансформувати різними способами.

7. може будувати певні типи речень (наприклад, речення з однорідними членами, складносурядні речення, прості речення, складнопідрядні речення).

8. будувати речення за схемою.

9. відредагувати речення з помилками.

Така конструктивна практика розвиває навички побудови речень як при вивченні граматичних тем, так і при підготовці до написання творчих робіт.

З метою розвитку уяви та розуміння усних літературних творів творча практика проводиться без прикладів або завдань на написання есе, пов'язаних зі структурою речення. Без конкретних завдань учням пропонується конструювати речення довільним чином, спираючись на свої лінгвістичні відчуття та раніше вивчені зразки.

Учням було запропоновано такі творчі вправи:

- 1) побудова речень з використанням базової лексики (не більше 2-3 слів)
- 2) конструювання речень з використанням фразеологізмів.
- 3) скласти речення на основі малюнка, пов'язаного з темою.
4. будує речення на основі сюжету.
5. будує речення на задану тему.

При виконанні творчих письмових завдань ми дотримувалися певних рекомендацій:

- Не задовольнятися найпростішим реченням, просити учнів скласти повне і загальне речення, яке є синтаксично складним і виразним;

Окрім навчальної діяльності, для мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку не менш важливим є домашнє навчання. Тому наприкінці експерименту було організовано просвітницький захід для батьків за участі другокласників. Метою заходу було виховання поваги до народних традицій та усної народної творчості українського народу, розвиток мовленнєвих і творчих здібностей другокласників та їхніх батьків.

Отже, в процесі навчання молодші школярі повинні розпізнавати основні одиниці літературних текстів і набувати практичних навичок розпізнавання, розрізнення і називання конкретних літературних жанрів (дитячих оповідань, казок, віршів, байок, малих фольклорних форм (загадок, прислів'їв) та відтворення народних казок (забавлянок, лічилок, пісеньок).

2.3. Аналіз результатів експериментального дослідження

Для перевірки ефективності нашого методу було проведено контрольний експеримент з використанням складніших завдань, ніж на етапі оцінювання (*Додаток Е*). Оцінювання здійснювалося за попередньо визначеними критеріями та показниками.

За результатами виконання першого завдання 53,5% дітей досягли високого рівня на контрольному етапі, тоді як на констатувальному етапі лише 10,7% дітей досягли високого рівня. Учням другого класу було запропоновано підібрати словесний опис обрядів на основі поданих описів до восьми найвідоміших народних релігійних свят, зображених на малюнках. Середній рівень становив 40% на контрольному етапі та 35,3% на етапі оцінювання, але початковий рівень також був значно нижчим на контрольному етапі - 17,7% та 35,8% на етапі оцінювання рис. 2.2).

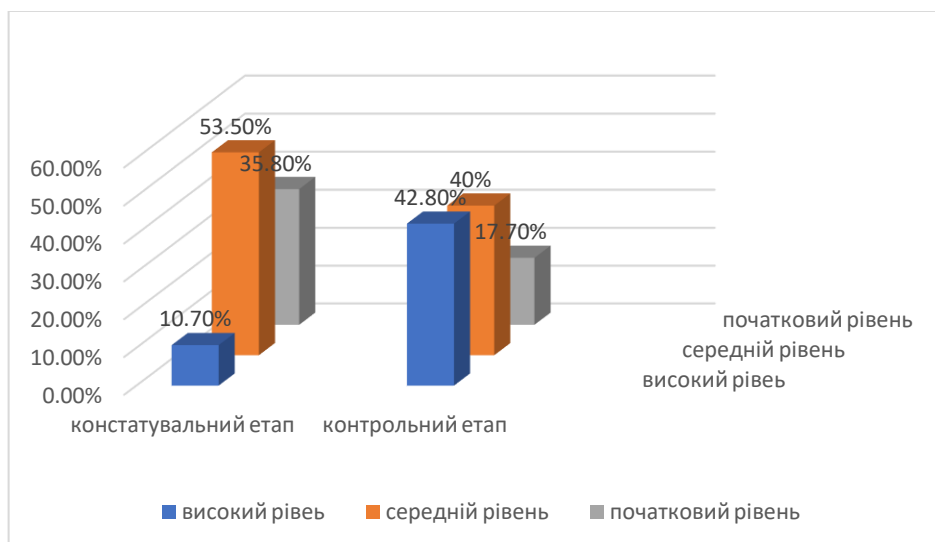

Рис.2.2. Порівняльний аналіз результатів (констатувальний та контрольний етапи) першого завдання

Аналіз результатів повторного другого завдання засвідчує значне покращення (рис.2.3). Потрібно було пояснити значення 12 народознавчих слів і записати тлумачення, а також тематично згрупувати подані слова. Так, на констатувальному етапі високий рівень був відсутній, але на контрольному етапі 32% учнів досягли високого рівня, отже виконали завдання повністю та правильно. Середній рівень має незначні зміни: 46,5% - констатувальний та 53,8% - контрольний етапи.

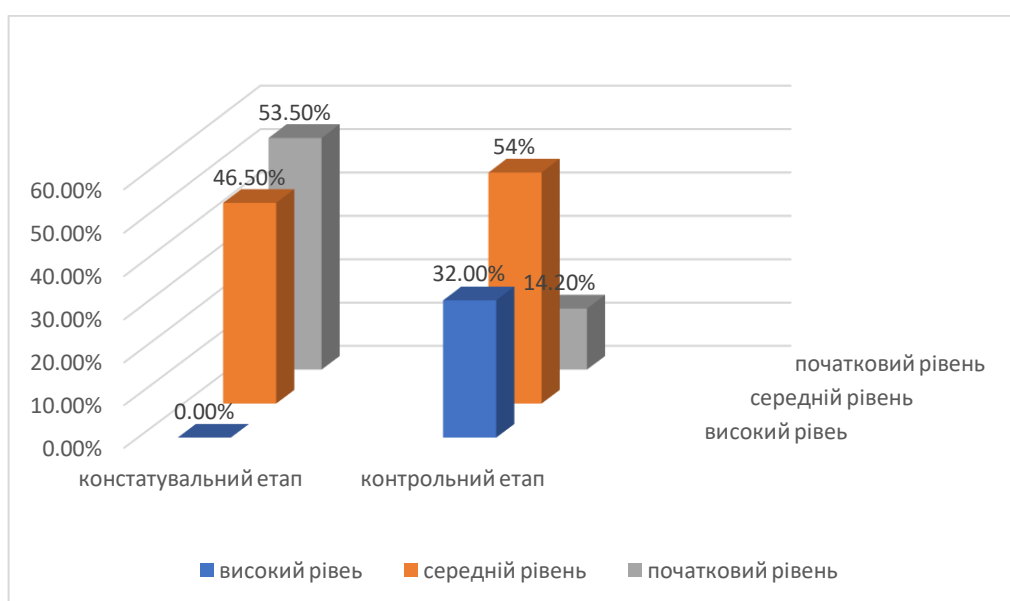

Рис.2.3. Порівняльний аналіз результатів (констатувальний та контрольний етапи) другого завдання

Після виконання третього завдання були зміни в результатах порівнюючи з першим етапом експерименту (рис.2.4). Учням було запропоновано утворити речення про назву ремесла чи заняття. На заключному етапі 46,5% коли на констатувальному було лише 14,2%. Середній рівень на констатувальному етапі перевищує контрольний, 50% констатувальний, 46,5% контрольний. Зниження відбулись відповідно і на початковому рівні, так коли діти виконували завдання до формувального етапу початковий рівень був притаманний 35,8% учнів, а після лише 17,7%.

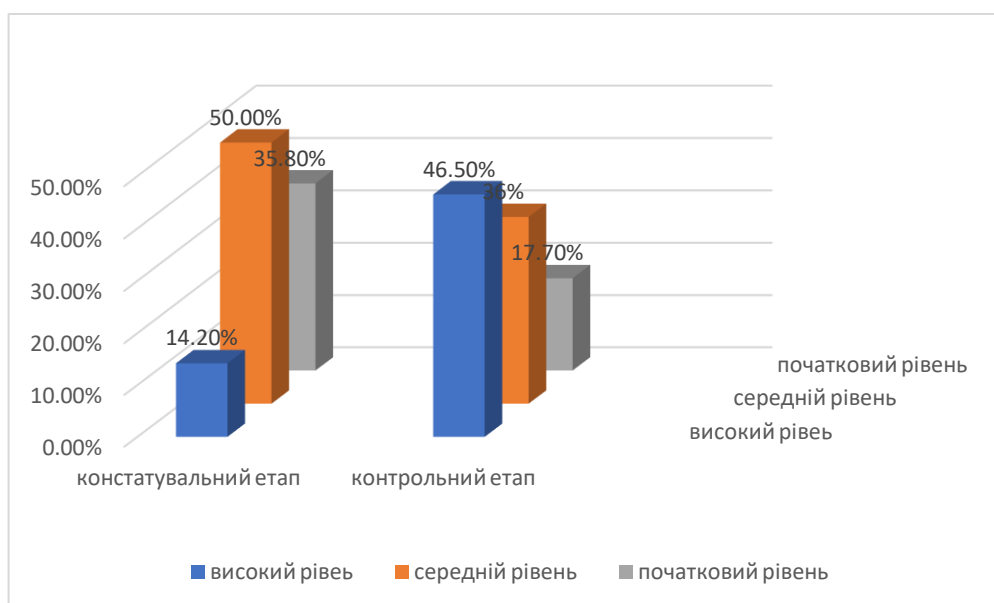

Рис.2.4. Порівняльний аналіз результатів (констатувальний та контрольний етапи) третього завдання

У четвертому завданні другокласники мали вибрати з поданих висловів мовленнєвого етикету потрібний чи запропонувати власний на ознаку гостинності, побажання здоров'я, довголіття тощо. Високого рівня досягли 36%, коли на констатувальному етапі лише 7%. Середній рівень був також

вищий на контрольному 50%, констатувальному – 46,5%. Значні зміни мав початковий рівень: 14% контрольний, 46,5% - констатувальний (рис. 2.5).

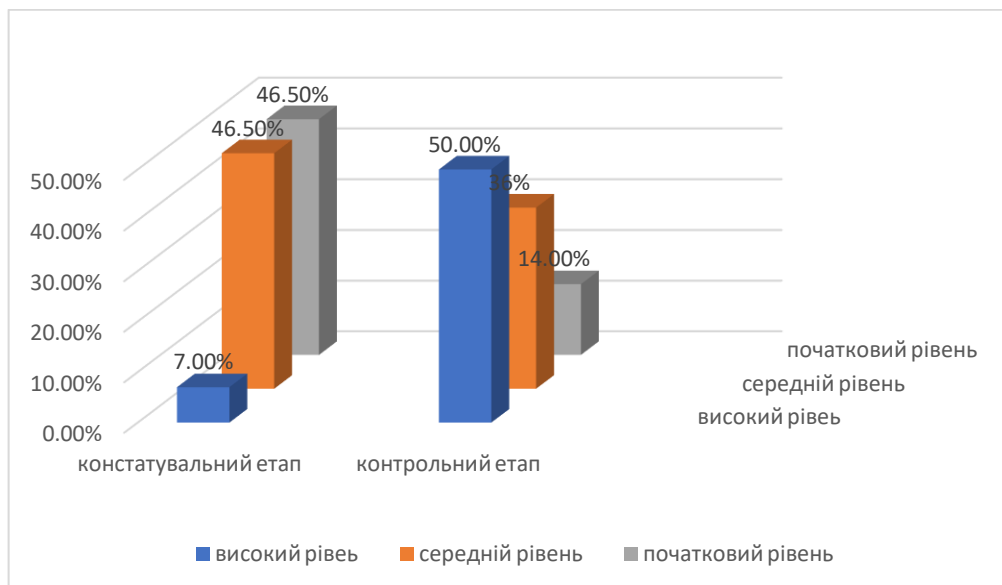

Рис.2.5. Порівняльний аналіз результатів (констатувальний та контрольний етапи) четвертого завдання

Здійснюючи аналіз п'ятого завдання, який полягав в тому щоб учні утворити з поданих частин прислів'я, прикмету, передбачення за народним календарем, ми бачимо з рис. 2.6. наступні результати: початковий рівень знизився 7% коли був 35,8%, середній рівень залишився однаковим 50%, високого рівня досягли 43%, коли на початковому етапі було лише 14,2%.

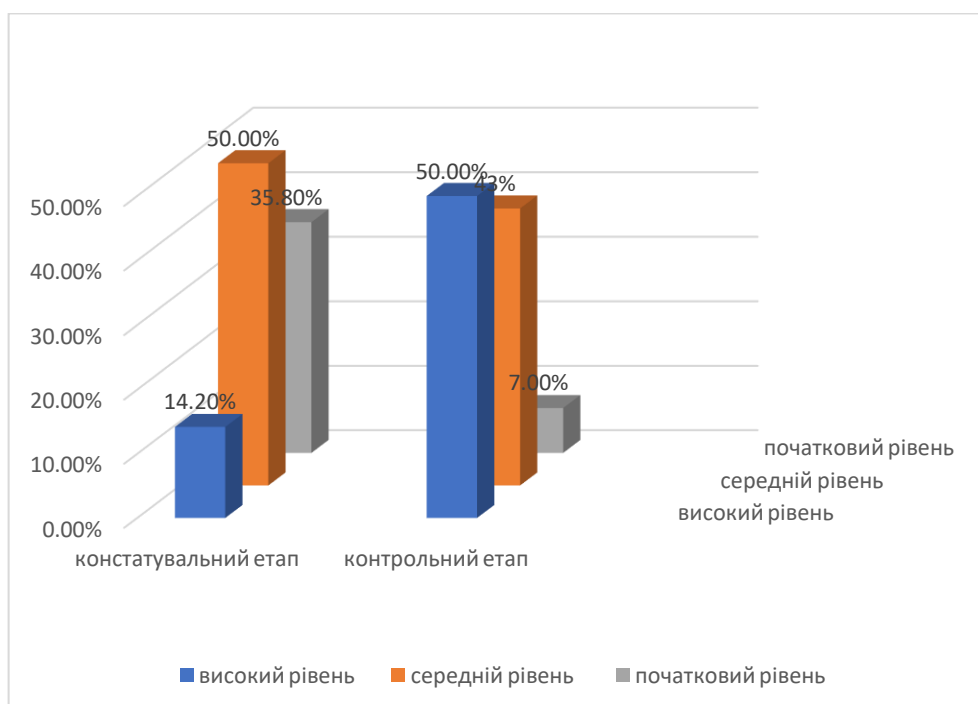

Рис.2.6. Порівняльний аналіз результатів (констатувальний та контрольний етапи) п'ятого завдання

Результати показали, що більшість учнів 2-го класу успішно впоралися з початковими завданнями, особливо з розпізнаванням традиційних фольклорних свят. Календарно-релігійні свята та обряди українського народу, такі як Сорок святих, Обжинки, Стрітєння, Андріївські вечорниці, Маланка, не були відомі учням контрольної групи, але були впізнані за малюнками, а учні усно добирали відповідні описи обрядів. Дуже високий відсоток дітей високого рівня спостерігався у завданні на вибір тлумачення того чи іншого фольклорного слова. Труднощі виникли у завданні на групування синонімів та визначення назв, пов'язаних з певними видами традиційних ремесел.

Отже, порівняльні результати, представлені на рисунку 2.7, показують, що на початку експерименту лише 7% учнів перебували на високому рівні, але після проведення корекційної роботи цей показник збільшився і половина учнів (50%) опинилися на високому рівні. Середній рівень знизився з 51,6% до 38% на контрольному етапі, і також відбулися значні зміни в початкових рівнях: лише 12% учнів залишилися на високому рівні на контрольному етапі порівняно з 40,7% на початковому етапі.

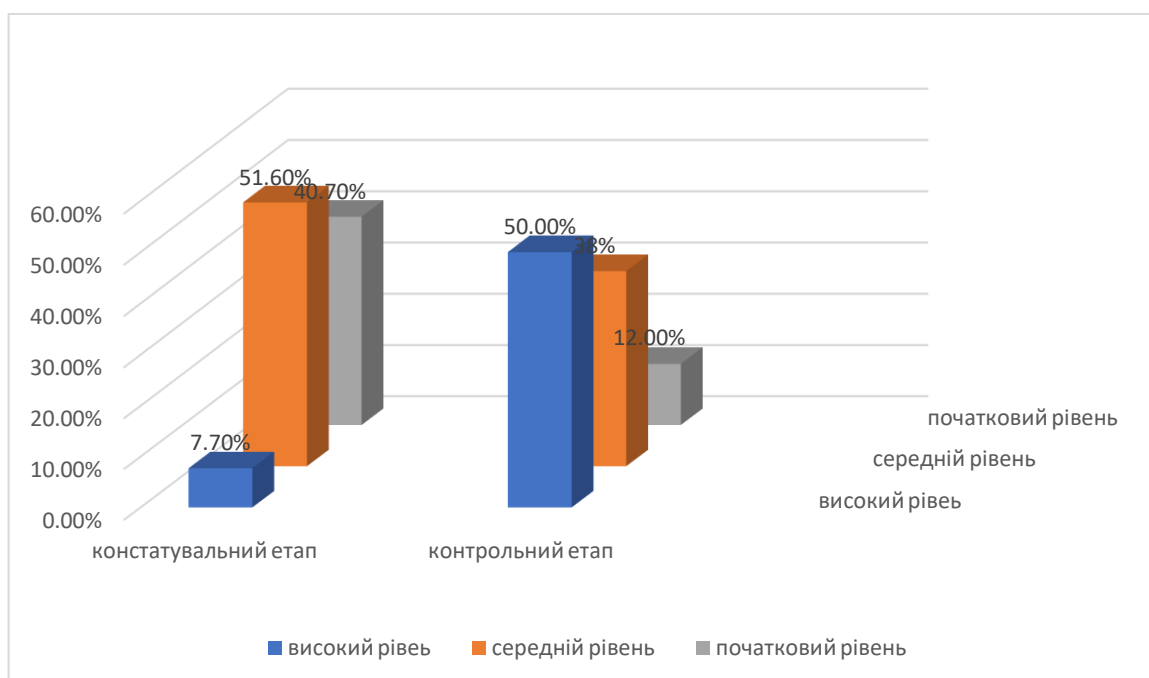

Рис. 2.7 Порівняльний аналіз констатувального та контрольного етапів експерименту мовленнєвого розвитку учнів 2-В класу

Отже, представлені результати показують на зміни, та засвідчують, що в учнів покращився розвиток мовлення засобами усної народної творчості.

Висновки до розділу 2

Отже, теоретичний аналіз проблеми розвитку мовлення засобами усної народної творчості та аналіз шкільних підручників з української мови та літературного читання для молодших школярів показав, що в підручниках використовується дуже мала кількість фольклорного матеріалу, переважно прислів'я, приказки, ідіоми, загадки та лічилки. Перед початком дослідження було визначено критерії, показники та рівні мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку. Крім того, було проведено анкетування вчителів та учнів. Пізніше учням було запропоновано попрацювати над п'ятьма завданнями, що добиралися з урахуванням вікових особливостей учнів та змісту матеріалу, визначеного навчальною програмою з української мови для кожного класу пов'язаними з усною народною творчістю. Досліджували стан в різних напрямках: обізнаність щодо традиційних свят та обрядів; визначення словникового запасу народних слів, їхнє тлумачення, добір близьких за значенням; перевірка розуміння української лексики, зокрема назв традиційних ремесел і професій; наявність етикетних виразів у мовленні; розуміння учнями народних календарних прислів'їв, прикмет і прикмет.

Для перевірки ефективності нашого методу було проведено контрольний експеримент з використанням складніших завдань, ніж на етапі оцінювання. Зазначені результати виявляють позитивну динаміку покращення розвитку мовлення засобами усної народної творчості.

Але, проаналізувавши результати констатувального та контрольного етапів експерименту, виявили початковий і середній рівні мовленнєвого розвитку дітей молодшого шкільного віку

З цієї точки зору можна стверджувати, що існує потреба в удосконаленні мовленнєвого розвитку молодших школярів на основі використання засобів і матеріалів усної народної творчості.

ВИСНОВКИ

1. Здійснено аналіз психолого-педагогічних засад та методичних характеристик розвитку мовлення молодших школярів. Мовленнєвий розвиток у дітей - це процес оволодіння рідною мовою та набуття вміння користуватися мовленням як засобом пізнання навколишнього світу, як засобом засвоєння накопиченого людством досвіду, як засобом пізнання себе та усвідомлення себе, як потужним засобом спілкування та взаємодії між людьми. Розвиток мовлення у дітей молодшого шкільного віку є складним процесом, на який впливає соціокультурний контекст. Діти опановують основи мовлення через взаємодію та навчальну діяльність з батьками, братами і сестрами, вчителями та однолітками. Характер цієї взаємодії та її роль у мовленнєвому розвитку дітей можуть бути різними. У початковій школі інтенсивно розвивається внутрішнє мовлення - важливий механізм розумової діяльності. Воно проявляється у вирішенні різних завдань, мисленні, плануванні та запам'ятовуванні. На цей процес значною мірою впливає навчальна діяльність дітей та вплив мовлення вчителя на учнів. У початковій школі саме вчитель відповідає за формування та успішний розвиток мовлення дітей.

2. Визначено умови розвитку мовлення молодших школярів. Важливо, щоб учні початкових класів засвоювали нові слова, поняття, синоніми, антоніми та фразеологічні одиниці через навчання читання художніх текстів. Для успішного формування знань, умінь і навичок, необхідних для мовленнєвого розвитку учнів, учителі початкових класів повинні використовувати найкращі умови та найефективніші методи для розвитку мовлення учнів. Особливу увагу вчителі повинні приділяти засвоєнню молодшими школярами розмовних висловлювань і правильному вживанню слів. Для розвитку мовлення учнів слід використовувати різноманітні завдання. Важливо, щоб розвиток мовлення учнів у початковій школі здійснювався послідовно і систематично в контексті уроків навчання грамоти і читання. Він має бути побудований так, щоб мовлення учнів було змістовним, правильним, чітким, виразним, логічним, доречним і доцільним.

3. Проаналізовано усну народну творчість, як засіб мовленнєвого розвитку учнів початкової школи. Використання усної народної творчості в освітньому процесі - це місток між школою, суспільством і поколіннями, це зв'язок, який ми колись втратили, а тепер намагаємося відновити. Робота із загадками, лічилками, забавлянками, прислів'ями та іншими маленькими артефактами фольклору сприяє виконанню одного з найважливіших завдань початкової освіти: розвитку мовленнєвих навичок учнів, збагаченню та розширенню їхнього словникового запасу, що допомагає їм опановувати не лише мову, а й інші предмети. Завдяки використанню фольклору діти розвивають соціальні навички, набувають вміння взаємодіяти в колективі, вчаться міжособистісним стосункам, зберігати свою гідність, реагувати на образи та вирішувати непорозуміння.

4. Визначено рівень мовленнєвого розвитку учнів початкової школи. В експериментальному дослідженні з метою реалізації на практиці основної ідеї експериментальної методики - системного збагачення мовного і соціокультурного досвіду молодших школярів фольклорною лексикою в усіх видах мовленнєвої діяльності - вважали за необхідне дотримання певних умов розвитку мовлення молодших школярів у процесі позакласної народознавчої діяльності. взаємопов'язаність навчальної, мовленнєвої, комунікативної, музично-співочої, трудової, образотворчої та ігрової діяльності дітей молодшого шкільного віку; поступовість упровадження навчальної позакласної народознавчої діяльності; поступовість введення основних народознавчих понять і лексики; мовно-мовленнєва концентрація та накопичення соціокультурного досвіду; груповий формат, поєднання позакласної роботи в груповому та індивідуальному форматах; використання можливостей народознавчого класу (кабінету); розвиток мовленнєвих умінь учнів, необхідних для побудови власних діалогічних та односкладових висловлювань народознавчого (соціокультурного) спрямування.

5. Впроваджено засоби усної народної творчості для розвитку мовлення учнів початкових класів та здійснено порівняльний аналіз результатів

експериментального дослідження. Доведено, що використання малих форм народних казок на уроках рідної мови та в позакласній роботі викликає інтерес до цікавих занять, допомагає дітям розвивати слух на красу звуків рідної мови, сприяє розвитку мовної творчості, збагачує словниковий запас, формує обчислювальні навички та просторові уявлення, виробляє ритм дихання та створює гарний настрій. Це є хорошим способом навчання. Тому необхідно не тільки використовувати приклади з підручників, а й розширювати їх застосування в освітньому процесі за допомогою батьків. Адже усунення недоліків в усному та писемному мовленні дітей потребує тривалої та систематичної роботи.

Практика використання засобів усної народної творчості не вичерпує всіх аспектів проблеми розвитку мовлення дітей молодшого шкільного віку і свідчить про необхідність подальших досліджень і розробок у контексті оптимізації навчально-виховного процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко Н. Б. Інтеграція родинних традицій, свят і обрядів у форми культурогенної життєдіяльності сучасної сім'ї. *Український соціум* 2015. № 1 (6). С. 73-83.
2. Баршай Л. Про роботу зі скоромовкою. Початкова школа. 2009. №9. С. 26-28.
3. Безрукова І. Український дитячий фольклор і його використання в навчальній літературі. *Рідні джерела*. 2012. С. 7-15.
4. Бервецький З. Благослови, мати, весну зустрічати: свято ягідок - веснянок: 30 автентичних текстів та мелодій з описами- поясненнями. Дрогобич. Відродження, 1991. 40 с.
5. Бех І. Патріотичне і громадянське виховання: пункт зіткнення та лінія розмежування. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць. Інститут проблем виховання НАПН України. Вип. 20. Кн. 1. Київ. 2016. 360 с.
6. Бич Х. Малі фольклорні жанри як засіб формування мовленнєвої компетентності молодших школярів. *Студентський науковий вісник*. 2016. № 40. С. 100-103.
7. Біляєв О. М. Лінгводидактика рідної мови : навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2005. 180 с.
8. Богдан З. П., Ткачук С. М. Педагогічне значення українського дитячого фольклору. *Інноваційна педагогіка*. 2018. Випуск 3. С. 245-248.
9. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Літера ЛТД, 2011. 364 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел] К. : Ірпінь ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
11. Верховинець В. Весняночка: ігри з піснями. К. : Музична Україна, 1999. 134 с.

12. Гавриш Н. В. Художнє слово і дитяче мовлення. Донецьк: Лебідь, 1999. 170 с.
13. Гончарук О. М., Шуст Л. М. Соціокультурна спрямованість народознавчого матеріалу на сторінках чинних підручників з української мови для початкових класів. *Молодий вчений*. 2018. № 12.1 (64.1). С. 84-87.
14. Грибан Г. Ідеї народознавства на уроці української мови. URL : <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/16589/1/Gryban.pdf>
15. Грушевський М. Казка. *Історія української літератури*: в 6 т. Київ, 1993. Т. 1. С. 366-367.
16. Державний стандарт початкової освіти. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1-2 класи. К. : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.
17. Державний стандарт початкової освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
18. Дзюбишина-Мельник Н. Фольклор і українська дитина. *Шкільний світ*. 2011. № 47. С. 2.
19. Дмитренко М. Український фольклор і глобалізація: проблема збереження генетичного коду. *Фольклористичні зошити*. 2010. № 10. С. 3-10.
20. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник для студ. вищ. навч. закл.; М-во освіти і науки України, Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Київ: Центр навч. л-ри, **2006**. – 283 с. : табл.
21. Дроб'язко О.В. Проект «У пошуках козацького скарбу». *Розкажіть онуку*. 2019. № 10. С. 37-43.
22. Дронь В. І. Малі фольклорні жанри як засіб активізації пізнавальної діяльності молодших школярів. *Початкове навчання та виховання*. 2019. № 28-30. С. 76-84.
23. Дудник О. Виховні можливості казки в історичному розвитку. *Гірська школа українських Карпат*. 2014. № 11. С. 79-83.

24. Закон України «Про освіту», Відомості Верховної Ради (ВВР), 2017, № 38- 39, 380 с. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

25. Казьмірчук Н. С., Мальов С. В., Тодосієнко Н. Л. Шляхи формування естетичного сприймання молодших школярів засобами українського фольклору. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: Зб. наук. пр. Випуск 50. Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. С. 118-128.

26. Качак Т. Б., Круль Л. М. Дитяча література: навчально-методичний посібник (для студентів спеціальностей «Початкова освіта», «Дошкільна освіта»). Івано-Франківськ : Тіповіт, 2014. 236 с.

27. Калмикова Л.О., Калмиков Г.В., Лапшина І.М., Харченко Н.В. ПСИХОЛОГІЯ МОВЛЕННЯ І ПСИХОЛІНГВІСТИКА: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів ; За заг. ред. Л.О.Калмикової. – К.: ПереяславХмельницький педагогічний інститут, в-во “Фенікс”, 2008. – 245 с.

28. Кобилецька Л. Фольклор як чинник формування художньо-мовленнєвої компетентності здобувачів. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 41, том 2, 2021. С.177-182.

29. Ковальова В. І. Розвиток мовлення – найважливіша умова успішного навчання молодших школярів. *Педагогічний дискурс*. Вип. 11. 2012. С.156-159.

30. Колодяжна І. Г., Киричок І. І. Розвиток уяви молодших школярів при вивченні фольклору. Початкова освіта: історія, проблеми, перспективи: матеріали Всеукраїнської науковопрактичної інтернетконференції, присвяченої Дню початкової освіти, м. Ніжин, 19 жовтня 2018 р. / за заг. ред. Є. І. Коваленко, упоряд. Н. В. Білоусова. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. С. 131-134.

31. Комарівська Н. Особливості вивчення малих фольклорних жанрів у початковій школі. Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в

контексті європейських освітніх стратегій : Збірник матеріалів науковопрактичної конференції. Вінниця, 2012. С. 178-182.

32. Концепція національно-патріотичного виховання в закладах освіти України, затверджена Наказом МОН України від 06.06.2022 року. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdilo-novukontseptsiyu-patriotychnogo-vyhovannya/>

33. Максимчук Н. С. Роль українського фольклору у професійній підготовці майбутніх учителів початкової школи. Психолого-педагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ. 2016. Вип. 1. С. 65-78.

34. Мацько Л.І., Кравець Л.В. Культура української фахової мови: навч. посібн. Київ: Видавничий центр «Академія», 2007. 360 с.

35. Мироненко О.В. Формування мовної особистості майбутнього вчителя початкової школи шляхом реалізації норм літературної мови// Stav, problemu a perspektivy pedagogickeho študia a socialnej prace: zbornik prispevkov z medzinarodnej vedeckej konferencie. Slovak Republic, Sladkovicovo: Vysoka škola Danubius. 2016. 28-29oktobra. С.56-58.

36. Музика О. Л., Никончук Н. О. Розвиток здібностей молодших школярів засобами усної народної творчості: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 200 с.

37. Лановик М. О. Українська усна народна творчість. Київ : Знання Прес, 2001. 591 с.

38. Літературознавчий словник-довідник. за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 752 с.

39. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів.1-4 класи(зі змінами). Тернопіль : Мандрівець, 2015. 256с .

40. Нова українська школа: поради для вчителя. за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2019. 208 с.

41. Новосьолова В.І. Підручник української мови як засіб формування громадянської відповідальності здобувачів освіти. Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. К. : Педагогічна думка., 2018. № 21 С. 313-322.
42. Остафієва Є. М. Використання матеріалів з народознавства на уроках української мови. URL : <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4263/1/Ostafieva.pdf> .
43. Павлик О. Специфіка писемного мовлення і засоби його розвитку // *Початкова школа*. 2002. №9. С.45-48.
44. Петлінська Т. Малі фольклорні твори як засіб виховання молодших школярів. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 19-20 квітня 2018 р.) за ред. О. А. Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2018. Вип. 7. С. 184-187.
45. Петрик О. В. Розвиток і удосконалення мовленнєвої діяльності молодших школярів. Запоріжжя: Дике Поле, 2003. 320 с. 27
46. Петрук О. М., Ландес Н. А. Шляхи вдосконалення зв'язного мовлення молодших школярів засобами усної народної творчості.// *Психологопедагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2016. Вип. 2. С. 196-201.
47. Пономарьова К. Нестандартні форми організації навчання української мови в початкових класах // *Початкова школа*.2015. № 12. С. 1-6.
48. Руснак І. Є. Український фольклор. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 304 с.
49. Семенов О. М. Український фольклор: навчальний посібник. Глухів : РВВ ГДПУ, 2004. 256 с.
50. Сивачук Н. Український дитячий фольклор: підручник. Київ : Деміург, 2003. 288 с.

51. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підручник К.: Грамота, 2012. 504 с.
52. Садкіна В.І. Звичайні форми роботи – новий підхід. Розвиваємо ключові компетентності. Х. ВГ «Основа». 2018.
53. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів: вид. 2-ге, доп. і перероб. уклад. О.Є. Антонова. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2014. 100с.
54. Сокаль М. Про можливості реалізації лінгводидактичного потенціалу прислів'їв та приказок на уроках мови в початковій школі. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2010. Випуск 33. С. 114-120.
55. Стратегія національно-патріотичного виховання на 2020-2025 роки. Указ Президента України від 18 травня 2019 року № 86/2019, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286/2019#n15>.
56. Студентські ініціативи : теорія і практика початкової освіти : матеріали II науково-практичної інтернет-конференції студентів факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди (12 травня 2021 р., м. Харків). за заг. ред. д-ра пед. наук, проф. В. В. Ушмарової. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. 70 с.
57. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти, розроблена під керівництвом О.Я. Савченко (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22) 1-2 класи.
58. Типова освітня програма для закладів загальної середньої освіти, розроблена під керівництвом О.Я. Савченко (затверджена наказом Міністерства освіти і науки України від 12.08.2022 № 743-22) 3-4 класи.
59. Терпелюк С. І. Дитяча література. Навчально-методичне видання (робоча навчальна програма та методичні рекомендації з курсу). Східноєвропейський національний університет ім. Лесі Українки, 2012. 116 с.
60. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 1-2 класи. Київ : ТД «ОСВІТА-ЦЕНТР+», 2018. 240 с.

61. Ткаченко В. Жанри українських народних пісень: родинно-побутові пісні. Колискові. 4-й клас. *Шкільний світ*. 2015. № 9. 8-11.
62. Тлумачний словник шкільної лексики (початкова школа). Авторі-укладачі : Н. В. Гудима, Н.В. Мелекесцева. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2018. 120 с.
63. Токар Л. Усна народна творчість на уроках української мови та читання. *Початкова школа*. 2006. № 7. С. 20-24.
64. Торчинська З. К. Дитяча література. Лекційний курс. Навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д. Г., 2011. 136 с.
65. Українська мова та читання : підручник для 2 кл. закладів загальн. серед. освіти : у 2 ч. Ч. 1 Л. О. Варзацька, Т. О. Трохименко. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2019. 160 с.
66. Українська мова та читання : підруч. для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Ч. 1 М. С. Вашуленко, С. Г. Дубовик. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019. 144 с.
67. Українська мова та читання : підручник для 2 класу ЗЗСО (у 2-х частинах) : Частина 1 К. І. Пономарьова. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с.
68. Українська фольклористика: словник-довідник уклад.-ред. М. Чернопиский. Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. 448 с.
69. Український фольклор: словник-довідник авт.-уклад. Сивачук Н. П. та інші. Умань : ПП Жовтий, 2010. 140 с.
70. «У тридев'ятому царстві»: феномен казки в літературі, фольклорі і медіа : матеріали Міжнародної наукової конференції (25-26 вересня 2014 р.) : зб. ред.-упор. С.С. Журавльова. Бердянськ, 2014. 171 с.
71. Федорченко Г. М. Формування національної самосвідомості учнів засобами фольклору. *Молодий вчений*. 2016. № 5 (32). С. 383-386.
72. Філінюк В. А. Наповнення народознавчим матеріалом змісту лінгводидактичних дисциплін у підготовці вчителя початкової школи. *Педагогічний дискурс*. Вип. 13. 2012. С. 372-375.

73. Філіпчук М. В. Етносимволіка мовних одиниць в українському обрядовому дискурсі: автореф. дис..канд. філол. наук. К., 2007. 20 с

74. Ціннісні орієнтири сучасної української школи: матеріали Міністерства освіти і науки України, 2019. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/Serpneva%20conferentcia/2019/Presentation-Stesichin.pdf>.

75. Щербак С.В., Каневська О.Б. Лексико-стилістичні особливості українських дитячих лічилок. *Філологічні студії*. Науковий вісник КНУ: зб. наук.праць. Кривий Ріг, 2012. Вип. 7. с. 265-276.

76. Шрамко О. Соціокультурне виховання учнів початкових класів засобами регіонального дитячого пісенного фольклорного матеріалу. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2013. Випуск 44. С. 253-259.

77. Яременко В., Сліпушко О. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах. Київ : АКОНІТ, 2007. Т.1. 928 с.

78. Яструб О. Сприятливе інтерактивне освітнє середовище як детермінанта розвитку особистості молодшого школяра/ *Педагогічний часопис Волині*. 2018. №4(11). С.89-94.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для вчителів початкових класів

1. Як Ви оцінюєте рівень розвитку мовлення молодших школярів на сучасному етапі?

Високий Достатній Посередній Низький

2. Визначте найголовніші причини недостатнього розвитку мовлення молодших школярів:

- пасивність на уроках
- небажання вчитися
- недостатня мовленнєва підготовка до школи
- мовні вади
- інше

3. Вкажіть, як Ви практично реалізуєте соціокультурну змістову лінію вивчення української мови?

4. Чи використовуєте Ви методи народної педагогіки у розвитку мовлення молодших школярів? Якщо так, то зазначте, які саме.

Так Ні Іноді

5. Чи вважаєте Ви народознавчі засоби (традиції, звичаї, обряди, народний календар, фольклор, символи, обереги і т.д.) важливим чинником розвитку мовлення молодших школярів?

Важливим Неважливим Є інші засоби, більш важливі

6. Чи використовуєте Ви народознавчі засоби у розвитку мовлення учнів? Якщо використовуєте, то вкажіть, які саме.

Використовую систематично Не використовую

Використовую епізодично

7. Означте, які жанри фольклору Ви найчастіше використовуєте у навчально-виховній роботі з молодшими школярами з метою розвитку

мовлення (казки, легенди, приказки, прислів'я, загадки, скоромовки, колискові пісні, забавлянки, народня ігри, календарно-обрядові пісні тощо).

8. Чи вважаєте Ви народознавчу лексику важливим джерелом збагачення словника молодшого школяра?

Так

Ні

Одне із джерел

9. Яке місце у навчально-виховному процесі, на Ваш погляд, займає позакласна робота у розвитку мовлення молодших школярів?

Важливе

Досить важливе

Неважливе

10. Назвіть форми і види позакласної роботи, які, на Вашу думку, сприяють розвиткові мовлення молодших школярів.

11. Назвіть, які народознавчі свята і обряди Ви проводите зі своїми учнями протягом навчання у початковій школі.

12. Чи є у Вашій класній кімнаті куточок народознавства? Якщо є, то які матеріали там представлені?

Запитання для бесід з молодшими школярами

1. Чи подобаються тобі шкільні ранки, свята, які проводяться у класі?
Назви ті, на яких ти виступав, читав вірші, танцював, співав.

2. Які шкільні свята найбільше запам'ятались? На яких святах були присутні твої батьки?

3. Чи знаєш ти дитячі забавлянки? Назви їх.

4. Які народні дитячі ігри ти знаєш? Розкажи, як гратися у них, організуй гру.

5. Назви дитячі українські народні пісні, які ти знаєш.

9. Які казки ти знаєш? Назви героїв українських народних казок.

10. Які народні символи України тобі відомі, що вони символізують?

11. Які ти знаєш народні свята, традиції, звичаї? Чи святкують їх у твоїй родині?

12. Визнач своє ставлення до уроків української мови і підкресли відповідні слова:

уроки мови подобаються

уроки мови не подобаються

уроки мови не дуже подобаються

13. Які завдання тобі найважче робити на уроках української мови?

Підкресли відповіді:

вчити правила

писати твори

виконувати вправи з підручника

відповідати на запитання вчителя

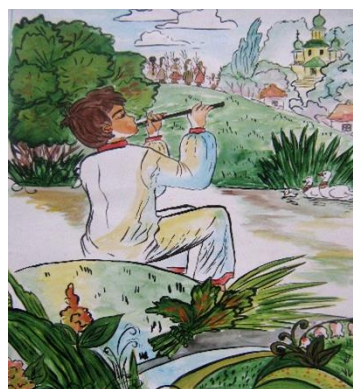
писати диктанти

писати перекази

виконувати тестові завдання

Завдання до для учнів 2 класу

1. Розглянь малюнки. Добери до кожного з них по два можливі варіанти назв із поданих у довідці.

(Довідка: «Колядуємо на Різдво», «Літня ніч на Купала», «Зустрічаємо весну», «Вечорниці на Андрія», «Ой на Івана, ой на Купала дівчина долі шукала», «Прийди, весно, з радістю, з великою милістю!», «Ой зав'ю вінки та на Зелені святки...», «Христос воскрес! Радійте, діти!», «Їду калету кусати!», «Великдень у родині», «Зелені свята в Україні», «Над вертепом зірка ясна на весь світ засіяла!»)

2. Визнач, які слова для тебе невідомі, підкресли їх: *скриня, плуг, намисто, борона, стрічка, косити, веретено, веснянка, дідух, жати, намітка, піч, сніп, жнива, коровай, орати, постолі, вінок, вареники, колиска, узвар, небіж, горщик, полотно, коцюба, прабабуся, родовід, припічок, писанка, колядка, серп, коровай, козак, булава, витинанка, покуть, гетьман, макітра, ослін, кутя.*

Із двома відомими тобі словами (на вибір) склади речення.

3. Добери до словосполучень правої колонки головне слово, вибравши його з лівої колонки так, щоб утворилося речення:

<i>Гончар</i>	
<i>Ткач</i>	шиє чоботи.
<i>Тесляр</i>	робить дерев'яні діжки.
<i>Вчитель</i>	кує вироби із заліза.
<i>Коваль</i>	мурує стіни.
<i>Муляр</i>	будує з дерева хату.
<i>Стельмах</i>	виготовляє посуд з глини.
<i>Бондар</i>	тче рушники, килими.
<i>Швець</i>	
<i>Кушнір</i>	

4. Склади (усно) вислови – звертання до бабусі із проханням заспівати тобі колискову пісню. Використовуй слова ввічливості (прохання, висловлення задоволення, подяки та ін.).

5. Прорекламуй виразно напам'ять колискову, забавлянку, скоромовку, лічилку, мирилку (на вибір).

6. З'єднай срілочкою вирази лівої колонки з виразами правої колонки так, щоб утворилося прислів'я чи прикмета. Поясни (усно) значення однієї із прикмет – передбачень погоди.

Літо збирає,	<i>такий і господар.</i>
Якщо не навчив батько –	<i>на добрий урожай.</i>
Як у травні дощ надворі,	<i>а віз узимку.</i>
Де верба,	<i>не навчить і дядько.</i>
Яка криниця –	<i>там і вода.</i>
Великі роси –	<i>то восени хліб у коморі.</i>
Готуй сани влітку	<i>а зима з'їдає.</i>

**Конспект інтегрованого уроку
з української мови та курсу Я досліджую світ у 2 класі**

Тема. Правило переносу слів з апострофом. Цілющі властивості рослин. Народні вірування у силу зела

Мета. Вдосконалювати вміння учнів, отримані на уроках української мови, основ здоров'я; розвивати і вдосконалювати навички правопису слів з апострофом на основі звукового аналізу, правильної вимови; вчити правильно ділити слова з апострофом на склади для переносу і переносити їх із рядка в рядок; розвивати усне та писемне мовлення, збагачувати словник. Створити весняний настрій замилювання довкіллям у пору цвітіння квітів і щебету птахів, розкрити глибину і поетичність народних вірувань у цілющу силу зела, познайомити з лікарськими властивостями рослин у природі, вчити їх використовувати для зміцнення власного здоров'я, розвивати навички правильного збирання лікарських трав. Виховувати повагу і любов до народної творчості, мудрості, звичаїв, вірувань, бережливе ставлення до Матері-Землі, Природи.

Матеріал до заняття, обладнання. Записи на дошці, «Тематичний словник школяра», малюнки та гербарії цілющих рослин (м'ята, барвінок, чебрець, рум'янок, мати-й-мачуха), український віночок, аудіозаписи гурту «Кобза», співу птахів («Ранок у лісі»), співу солов'я, квакання жаб, малюнок «Трійця» (Зелені свята), на столі – глечики з фіточаєм.

Хід заняття

1. Створення емоційного настрою

(Звучать голоси птахів «Ранок у лісі». Вчитель читає вірш Лідії Шавело «Зелені обереги»)

За порогом – світ багатий.

Україна його мати,

У барвистім дивосвіті
 Є дерева, трави, квіти, –
 Всі здоров'ю запорука,
 Це підтверджує наука.
 А дерева і кущі
 Нам дарують ласощі,
 В жарку днину – прохолоду
 І притулок у негоду.
 До них у гості завітаєм,
 Про рід їхній розпитаєм,
 Вникнем в їх жалі й турботи.
 Нумо, діти, до роботи!

2. Актуалізація опорних знань, отриманих на уроках мови:

– На уроках мови ми вивчали вимову і правопис слів з апострофом. Сьогодні ми пригадаємо деякі з них і водночас удосконалимо свої уміння грамотно писати, вимовляти і переносити слова з апострофом.

– Послухайте пісню. Про що вона? Про що нагадує запах м'яти? Від чого сили набирається людина? Що для неї найдорожче?

(Лунає у запису пісня «Ти і я – одна сім'я» із репертуару гурту «Кобза»)

1. Там, де біла хата на любов багата Скупані в любистку ми росли, Пахне рута-м'ята, вітром не прим'ята, Там, де ми закохані були з тобою!	Стеляться тумани на зорі. <i>Приспів:</i> А за туманами нові світи, Ми їх відкриємо, і я, і ти, А ми з тобою Землю обійдем, Ми все здолаєм, все знайдем, Для того ми одна сім'я – ти і я.
В тихі вечори над колисками Нам пісень співали матері. Пролітають роки за роками,	нас мрії, Вабили, як хвилі на воді.

В небі соколята вчилися літати, Брали нас на крила молоді з тобою.	крузі Молодість покличемо свою, Буде запах м'яти, буде що згадати
Долю соколину доганяти, Мчали ми на конях вороних, Нас батьки просили	У благословенному краю з тобою.
пам'ятати: Звідки ми, з якої сторони! 3. Зійдемося друзі та й на отчім	А якщо у когось на тривогу Серце защемить у сивій млі – Припадем до отчого порогу, Сили наберемось від землі.

– Чи є у пісні слова з апострофом? Як ви їх упізнали? Як вимовляються слова з апострофом? Як пишуться слова з апострофом? Запишіть уривок з першої строфи:

Пахне рута-м'ята, вітром не прим'ята...

(Записують під диктовку)

– Хто впізнає м'яту за запахом серед інших трав, що у нас на столі?

(діти нюхають лікарські рослини і впізнають м'яту)

– Утворіть до слова м'ята спільнокореневий прикметник:

цукерок із м'ятою – м'ятний цукерок

напій із м'ятою – м'ятний напій

(Записують слово м'ятний за вказівкою вчителя)

3. Мовні дослідження проблеми

(По ходу розповіді вчителя діти записують слова з апострофом у стовпчик)

– Встаємо рано-вранці, одягаємо *солом'яний* бриль і вирушаємо на луки, до лісу, де ще не *прим'ята м'ята*.

Опівдні сонечко високо стоятиме і добре припікатиме, бо весна. Бо від її початку діти закликали: «Вийди, вийди, сонечко!», щоб світило і пригрівало

своїми променями і дідове полечко, і бабине зіллячко, і наше *подвір'ячко*. От воно й світить і гріє, щоб зело зеленіло, і *на подвір'ї* весело було.

Ідемо у *солом'яних* брилях через луки, а з болота і річки *жаб'ячі* співи лунають, аж у вухах лящить! (*включається фонозапис квакання жаб*)

У народі кажуть: Якщо лунають жаб'ячі концерти, то холоди відступають, а якщо жаби не квапляться їх розпочинати, – ще повернеться холод.

– Хто чув *жаб'ячі* концерти у природі?

– А хто *солов'їні* концерти чув? (*включається грамзапис співу солов'я*).

До речі, солов'їні концерти щоденні (а точніше, нічні) почалися ще від Юрія, 6 травня.

– Що особливо цілющим є на Юрія? За народними віруваннями травнева роса краща від вівса, і не лише для коней і худоби, яку виганяють на пасовиська у цей день, а і для людей.

– А тепер поділимо ці слова на склади для переносу і зробимо висновок про те, як же переносяться слова з апострофом.

– Я пропоную вам варіанти: (*відкриваються записи на дошці, діти висловлюють свої думки, вибирають правильні варіанти, записують їх, неправильні варіанти закреслюються на дошці після пояснення*)

М'ятний – *м'ят-ний, м'я-тний*;

Солом'яний – *со-ло-м'я-ний, со-лом'-яний, со-лом- 'яний*;

Прим'ята – *при-м'я-та, прим'-ята, прим- 'ята*;

М'ята – *м'я-та, м'-ята*;

Подвір'ячко – *по-двір'-яч-ко, по-двір- 'яч-ко, подві-р'ячко*;

На подвір'ї – *на по-дві-р'ї, на по- двір'-ї*;

У солом'яних – *у со-ло-м'я-них, у со-лом'-яних, у со-ло м- 'я-них*;

Жаб'ячі – *жа-б'я-чі, жаб'-ячі, жаб- 'я-чі, жаб' я-чі*;

Солов'їні – *со-ло-в'ї-ні, со-лов'-їні, со-лов- 'їні, со-лов'-їні*.

Висновки: Слова з апострофом переносяться по складах, апостроф при переносі не відокремлюється від попередньої букви.

– Молодці! Головне правило вивчили і можемо закінчити подорож, чи підемо далі?

– Сьогодні 13 травня – Якова. Кажуть: *«На Якова трава ніякова»*. А ще є осінній Яків, 22 жовтня, і тоді кажуть: *«На Якова осінь заплакала»*. Що означає цей вислів?

А ось через десять днів після Якова весняного, 23 травня – день Симона (Семена) Зилоти, або Семенове зілля. Це дуже важливий день. У цей день жінки, особливо знахарки, збирають лікарські трави, що мають неабияку лікувальну силу, і це підтверджують лікарі-медики.

Заготовляли зілля до схід сонця, молилися до рослин: *«Мати Божя ходила, зілля родила, відром поливала, – нам на поміч давала»*.

Корові давали їсти жовті квіти і трави, щоб молоко та масло було жовтим. Воно було лікувальним, особливо для дітей.

– Пригадайте назви лікарських рослин, про які ви читали, чули на уроках. Можливо серед них є слова з апострофом? Впізнайте їх серед гербаріїв на столі чи на малюнках.

(Демонструються малюнки барвінку, валер'яни, рум'янку (ромашки лікарської))

4. Пояснювальний диктант

Подорожник, м'ята, валер'яна, рум'янок, барвінок – трав'янисті лікарські рослини. Вони допомагають людям оберігати своє здоров'я.

– Пояснити правопис слів з апострофом. Як їх слід поділити для переносу?

5. Вправи на розвиток зв'язного мовлення, уяви

– Я пропоную вам цікаві легенди і повір'я, пов'язані із травами. Їх безліч витворив народ. Послухайте про три рослини, усім нам відомі. Я читатиму і у відповідному місці зупинятимусь. А ви продовжите легенду самі.

(Легенди із книги Є.Шморгуна «Мова зела» про мати-й-мачуху, подорожник, м'яту)

«Дволика мати -й – мачуха»

У Катрусі померла мама. Батько одружився вдруге. Та мачуха була зла і недобра. Що б не зробила Катрусю – все мало, все не так. Усі очі виплакала сиротинка.

Раз мачуха поїхала на базар, а пасербиці наказала поприбирати, попорати худобу і білизну випрати. Катрусю прибрала, замочила білизну та й стомилася – мала ж бо. Присіла на лавці та й заснула. Прийшла до неї уві сні мама, пожаліла, та й пообіцяла, що буде допомагати малій сиротинці.

Прокинулася Катрусю, – а вона вже й не на лавці, а в ліжку спить. Подивилася у вікно – сонце заходить. Злякалася: скоро мачуха повернеться, а у неї й не попорано! Коли зирк: білизна випрана, висушена, ще й рублем на качалці випрасувана. Повернулася мачуха, розсердилася, каже, треба було більше роботи загадати, а то і не стомилася! Наступного дня послала жито жати – і знову мама Катрусі допомогла, поки зморена сиротинка під копою заснула.

Здогадалася мачуха, що хтось допомагає пасербиці і злякалася, що та невидима сила може і їй самій зашкодити. Нарвала отруйного зілля, зварила і хотіла отруїти дівчинку. Та мама Катрусина зробила так...*(далі діти фантазують і закінчення легенди придумують самі, потім учитель читає авторський варіант, діти порівнюють із своїм)* що зілля те стало цілющим і ще й вилікувало Катрусю, яка трішки була прихворіла. Коли мачуха довідалася, що з її затії нічого не вийшло, розлютилася, аж тіпун її вхопив, так і лопнула від злості. А зілля росте і всі його в Україні знають. А хто не знає, той , зірвавши лапятий листок, сам здогадається. Бо листок, з одного боку, гладенький і холодний – мачуха, а із другого – ворсинками вкритий, теплий – мати. Так і звать цю рослинку мати-й-мачуха. А зацвітає вона жовтим квітом – витикається з-під снігу – це пасербиця, бо мачуха її рано будить, щоб працювати йшла.

А лікує вона кашель і горло.

«Супутник»

Якось їхали люди з ярмарку і напали на них розбійники. Вози та воли позабирали, а всіх побили, шаблями посікли. Залишилася одна жінка, що з переляку зомліла. Прийшла до тями – дивиться біля неї дитинка посічена лежить. Взяла вона дитину та й пішла світ за очі. Йшла, йшла, глянь – лежить на дорозі гадюка мертва – возом, певно, переїхали. Аж раптом до мертвої ще одна гадюка повзе із зеленим листком у роті. Дивиться жінка – підповзла гадюка і поклала на мертву листок. Рана загоїлася і мертва гадюка ожила...*(далі діти продовжують легенду самі)*. Жінка підняла той листок, приклала до дитини – рана зникла, вмить загоїлася, а дитина ожила. Радості не було меж.

З того часу люди завжди прикладають листок рослини до рани, щоб швидше загоїлася. А росте вона там, де багато людей ходить, обабіч дороги, тому так і називається – подорожник, супутник, порізник. Він – перший помічник мандрівникові.

«Дарує приємність»

Невидима русалка колись покохала хлопця. Усе коло нього вертілася, старалася приємне йому зробити: підійде хлопець до струмка – русалка вже і кладку поклала; косить хлопець траву, а тут хмара насуває – русалка невидима ту хмару відведе убік і тішиться. Що хлопець радий. А він і не знав, хто йому допомагає.

Покохав він звичайну дівчину зі свого села. Зажурилася русалка, хотілося їй бути на місці дівчини. Звернулася вона до верховного невидимця, щоб зробив її видимою. Але мудрий невидимець добре знав, – де двоє люблять один одного, там третій зайвий, хоч би й мав золоте серце. Але дуже просила русалка. І перетворив її на... *(діти продовжують)* траву м'ята. Так і з'явилася м'ята на світі. Де б хлопець не йшов, – пахла йому м'ята на лузі, біля річки, у весільному вінку нареченої, з хатньої долівки на Зелені свята.

Потім і люди оцінили її пахощі і лікувальні властивості. П'ють чай із м'ята, щоб заспокоїтися, коли голова болить, або шлунок.

Якщо влітку гулятимеш у лузі біля річки, почувеш солодко-прохолодну духмяність, знай: цю приємність дарує тобі м'ята, бо назва її означає приємність.

6. Відгадування загадок

(Загадки із книги Лідії Шавело «Таїна богині Флори»)

Завдання:

а) відгадати загадки;

б) почути слово з апострофом;

в) назвати слова з апострофом, які не можна перенести.

1. Ростуть в лісі і в садочку,

По одному мають очку.

А ті очка сині-сині...

І сонечко всередині.

Дружать з лугом, озерцями,

Не гордують і садками.

А у скверах – клаптик неба...

Цього дива людям треба!

Як же люди їх назвали,

Щоб ці квіти пам'ятали?

(Незабудки)

2. Як дівчата йдуть в таночки,

З листячка плетуть віночки,

Прикрашають ще й хлібину,

Виряджаючи в гостину.

П'ять блакитних пелюстинок,

Травка зветься як? *(Барвінок)*

3. І що то за травиця,

Придорожня медсестриця,

Подорожнім пособляє,

Спільне ім'я з ними має?

(Подорожник)

3. На узліссі, при дорозі,

Де лиш поселитись в змозі,

На куценькій квітконіжці

Держить грона духмяності.

Рум'яниться під бузок,

Хоч до нього ні на крок.

В нас безсоння розганяє.

Ревматизм перепиняє.

Як же звати оцю травку,

Невибагливу всезнайку? *(Верес)*

– Отож, вступаймо у дивосвіт зелений з любов'ю, турботою.

(Роздаються рекомендації збирачеві лікарських рослин)

– А 23 травня на Симона Зилоту ми вийдемо на прогулянку і зберемо трави, які допоможуть нам зміцнити своє здоров'я.

Я сподіваюся, що народні вірування у силу рослин були для вас цікавими і стануть вам у пригоді. А також сподіваюся, що і мовні знання про те, як переносяться слова з апострофом ви закріпили і тому правильно виконаєте самостійну роботу.

7. Самостійна робота

– Попрацюймо коректорами і виконаємо такі завдання:

слова у дужках поставити у потрібній формі;

у підкреслених словах поставити наголос;

слова з апострофом поділити для переносу;

знайти і підкреслити слова, близькі за значенням (синоніми). *(Зело – зелень, трава – різнотрав'я).*

Результати виконаного завдання розглянемо наступного заняття.

(На дошці записаний текст):

У (хата) п'ярко пахне різнотрав'ям. На (підлога) лежать татарське зілля, м'ята. На (покуть, вікна) – букети васильків, чебрецю, м'яти, валер'яни. Двері, подвір'я, ворота – у (зелене) клечанні.

Зелені свята – це свято воскреслої буйної зелені.

(За О.Воропаєм, В.Скуратівським)

– Знайти синоніми *(зело – зелень, трава – різнотрав'я).*

– Як по-іншому у народі називають *татарське зілля?* *(Лепеха, айр).*

(Лунають у грамзапису троїсті музики, діти виконують завдання на фоні музики)

– У дні Зелених свят, що цього року святкуватимемо у кінці травня і на початку червня, цвіте жито й за народними віруваннями прокидаються померлі, виходять із води на суходіл русалки...

Люди квітчають свої житла на ці дні клечанням, встеляють долівки різнотрав'ям, татарським зіллям – лепехою, а дівчата в'ють віночки.

(Демонструється малюнок Трійці, Зелених свят)

Ми поговоримо про свято Трійці на наступних заняттях, а також дізнаємося про те, які квіти повинні бути в українському віночку.

Наша подорож у світ цілющого зела завершилася. А зараз спрагу вгамує, настрій підніме і здоров'я збереже напій «Холодок». У ньому м'ята і медок. Пригощайтесь на здоров'я! *(Діти п'ють фіточай)*

Дякую за співпрацю.

Конспект уроку з української мови та літературного читання

Мета: *формування предметних компетентностей:* закріпити в учнів поняття про фольклор, малі жанри усної народної творчості, їх призначення; формувати уявлення про них як про перлини мудрості українського народу, як про джерело вираження нашого мовлення; вміти давати оцінку персонажам твору; збагатити словниковий запас учнів; розвивати образне мислення, зв'язне мовлення учнів, виховувати повагу до українського народу, стимулювати появу зацікавленості до історії свого народу.

Формування ключових компетентностей:

уміння вчитися: вчити дотримувати режиму навчальної діяльності, працювати швидко і зосереджено;

комунікативної: удосконалювати вміння висловлювати свої думки, використовуючи для цього як мовні, так і позамовні та інтонаційні засоби виразності мовлення; виразно читати;

інформаційної: розвивати вміння здобувати з підручника необхідну інформацію;

соціальної: формувати навички самоорганізації, самодисципліни, володіння собою;

загальнокультурної: виховувати інтерес до надбань українського народу та їх збереження, повагу до праці.

Основні терміни і поняття: усна народна творчість, фольклор, жанр, скоромовка, лічилка, загадка, прислів'я, народна та літературна казка, герої казок, частини казки.

Обладнання: Мультимедійний проектор, 6 капелюшків, підручник, школа настрою, коло успіху, тлумачний словник, запис пісень, картки для роботи в групах, картки зі словами- назвами жанрів фольклору, картки зі словами для характеристики казкових героїв.

Хід уроку.

I. Організація класу.

Психологічна настанова на урок. Вправа «Самоналаштування»

-Покладіть руки на парту, заплющте очі та повторюйте:

Я зможу сьогодні добре працювати на уроці.

Я – творча особистість.

Я бажаю успіху на уроці собі та всім однокласникам.

Рушаємо в подорож ми за знаннями.

Основна частина

2. Артикуляційні вправи

А почнемо ми свою подорож як завжди з дихальних вправ.

Перед кожною вправою робимо вдих, а видихаючи промовляємо

1) *Дихальні вправи.*

- Вимовте, як плаче немовля?
- Як мама колише дитину?
- Як каже бабуся внукові замазурі?
- Як сопе дідусь, коли заснув, читаючи газету?

2) *Робота над чистомовкою.*

- Щоб наше мовлення було правильним , попрацюємо з чистомовкою.

Шу-шу-шу , Шу-шу-шу , - чистомовку я пишу.

Ят-ят-ят, ят-ят-ят - Їх пишу для всіх малят

Ки-ки-ки, ки-ки-ки, - говорять залюбки.

Ло-ло-ло, ло-ло-ло - Щоб чисте мовлення було

Молодці, ви добре налаштувалися на урок

Фізкультхвилинка.

Дружно в ліс ми всі пішли,

Скільки тут грибів знайшли

В кошики ми їх зібрали,

Доки повними не стали.

Ще й побігали там трішки,

Натомили свої ніжки.

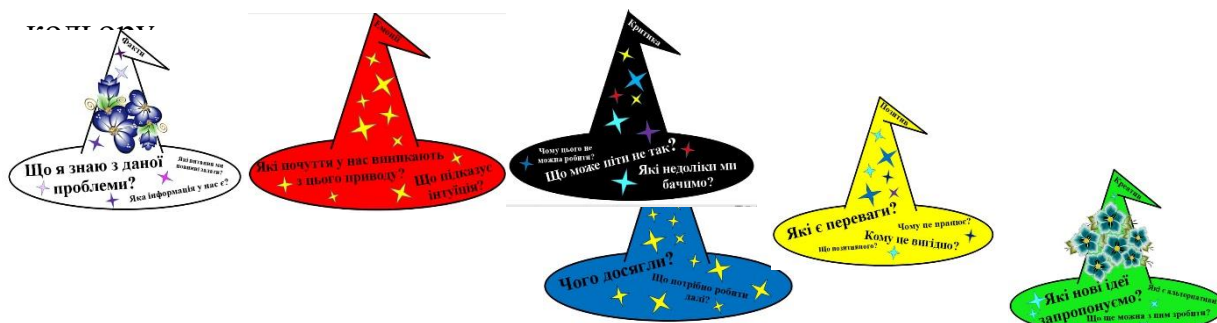
Поверталися бадьорі,

А про це вже знали в школі.

Сьогодні на уроці у нас будуть помічники - чарівні б капелюшків, які допомагатимуть: працювати з текстом, думати, творчо мислити, послідовно виконувати розумові операції (порівняння, узагальнення, класифікація тощо), робити вибір,

Сьогодні приміряючи ці капелюшки ми систематизуємо і узагальнюємо наші знання

Давайте пригадаємо, як ми повинні мислити одягаючи капелюх певного

Для того щоб продовжити подорож нам, діти, потрібно знати тему урока . Я думаю в цьому нам допоможе білий капелюшок ..

Тут якесь зашифроване слово.?

ролькльоф

-Фольклор.

Учень - Що таке фольклор?

Робота зі словником.

Фольклор – це усна народна творчість.

Вчитель: Сьогодні ми її і пригадаємо. Чому цю творчість називають усною народною?

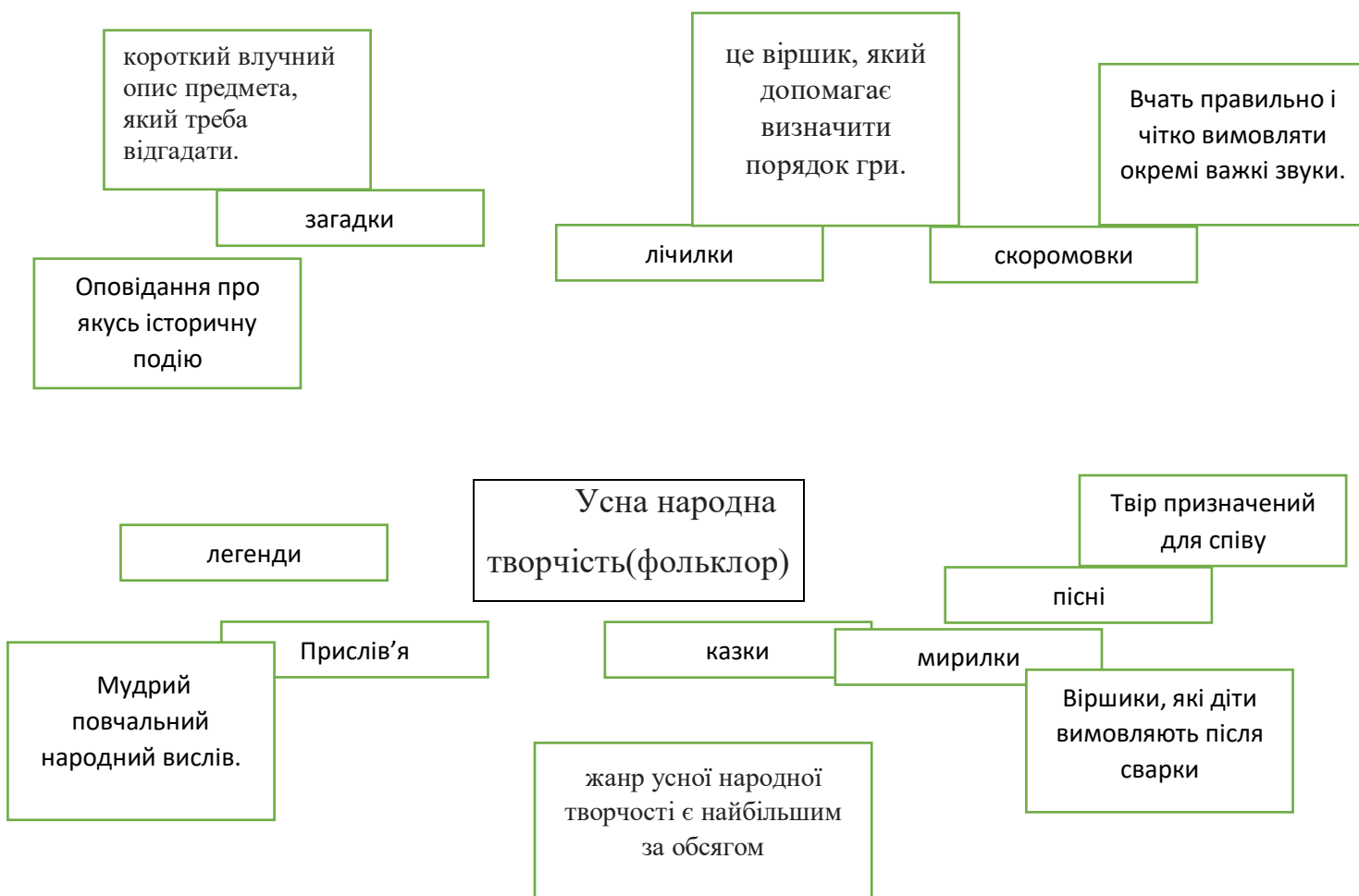
Учень: А народна творчість - це народні казки, прислів'я, загадки, вислови, пісні. Наприклад, одна людина складе казку, а інша - пісню. І передаються вони із уст в уста, нерідко зміст їх доповнюється чи скорочується, переходить із покоління в покоління, з однієї місцевості в іншу.

Учень: А як правильно казати: фольклор чи народна творчість?

Вчитель: Це синоніми (Слова родичі), тому і так, і так правильно.

А які ж жанри фольклору ви знаєте?

Вправа «Грунування»

Для того щоб наше гроно було розголужене вам потрібно пригадати значення кожного жанру. Візьміть будь- ласка конверт білого кольору. Працюючи в групі, установіть співвідношення жанру з його значенням.

Давайте перевіримо.!

Користуючись колом успіху, оцініть свою роботу в групі!

Завдання білого капелюшка ми виконали успішно.

2. Настала черга приміряти червоних капелюшок. Ми з вами знаємо ,що це капелюшек емоцій.

Діти, а який жанр народної творчості викликає глибокі почуття, емоції.

- Це пісні.
- А які види пісень ви вже знаєте?

Пісні-небилиці, Пісні-забавлянки, Пісні-заклички, Пісні-ігри, Коліскові пісні.,

Жартівливі пісні.

Я і Анастасія приготували дві різні за характером пісні. Послухайте будь – ласка.

- визначте до якого виду пісень вони відносяться

Поділіться почуттями, які виникли у вас при слуханні цих пісень?

Дякую! За чудові відповіді!

Фізкультхвилинка «Весела мишка»

Вчитель: А який жанр усної народної творчості є найбільшим за обсягом?

Учень: Це казки.

А чи добре ви знаєте казки? Зараз ми це з'ясуємо.

Потрібно встановити відповідність між персонажами, назвою казки та її головною думкою

<u>Півень, мишенята</u>	<u>«Вовк та собака»</u>	<u>У дружбі сила</u>
<u>Чоловік, цап, вовки, жінка баран</u>	<u>«Колосок»</u>	<u>Поробиш усю роботу, то й поспиш в охоту</u>
<u>Пес, кіт</u>	<u>«Цап і баран»</u>	<u>Свобода дорожча за їжу</u>
<u>Вовк, собака</u>	<u>«Кіт і пес»</u>	Хто не працює, той не їсть

Настала черга чорного, жовтого та зеленого капелюшка.

Ті хто хоче розказати про негативні події, які відбулися в казці підходить до чорного капелюшка.

Ті хто хоче розказати про позитивні події - підходить до жовтого капелюшка.

Ну, а ті хто хоче змінити події в казці- підходить до зеленого капелюшка

«Чорний капелюшок.»

- Які, на вашу думку, негативні події відбулися в казці «Цап і баран»

Чому?

Негативні риси героїв

Характеристика вовків: недружні, недогадливі

Характеристика цапа: недужий,

Характеристика барана: несміливий,

Жовтий капелюшок

Що гарного, на вашу думку, відбулося в казці «Цап і баран»? Чому?

Позитивні риси героїв

Характеристика цапа: сміливий, , товариський, кмітливий, рішучий

Характеристика барана: дужий, , товариський, рішучий

- **«Зелений капелюшок»**

- Діти, Уявіть, що в казку «Цап і баран» потрапив герой з іншої казки.

Якими мали бути події?

Дякую вам ! за цікаву інформацію.

Чого саме навчає нас ця казка?

Головне в житті – дружба та розум.

Оцініть будь-ласка, свою роботу в групі.

III. Заключна частина.

1. Рефлексія.

Вчитель: Наш урок закінчується, Залишився один капелюшок синього кольору. Його колір говорить що треба робити підсумок.

Подивіться яке у нас вийшло гроно! Завдання **синього капелюшка:** скласти сенкан: **Фольклор** **Народний, мудрий** **Вчить, закликає, засуджує**

Вчить як на світі жить **Народна творчість**

Сьогодні на уроці я намагався.....

Найкраще мені вдалося.....

Найбільше мені сподобалось.....

Чи змінився ваш настрій в кінці урока? Покажіть на своїй школі настрою.

Ви всі були дуже активними, тож оцініть свою роботу на уроці.

Вчитель: Діти, ви всі працювали чудово, були молодці!

Гра – мандрівка

Котилася торба з великого горба

Мета: виховувати повагу до народних традицій українського народу, до усної народної творчості, розвивати мовлення, творчі здібності дітей.

Хід гри

Вчитель. - Добрий день, любі друзі! Яке чудове привітання «Добрий день» - це означає, що над нами мирне небо, що у нас хороше на серці.«Добрий день» - це означає, що ми всі бажаємо один одному добра.

1 учень. Треба дружно привітатись

Добрий день!

Дружно, голосно сказати:

Добрий день!

Вліво-вправо поверніться

Туди-сюди усміхніться

Добрий день! Добрий день!

2 учень. У долоні поплескайте

Добрий день!

Дружно всі, не відставайте,

Добрий день!

Вліво-вправо поверніться

Туди-сюди усміхніться

Добрий день! Добрий день!

Вчитель. Молодці діти! Ось такими дружними привітаннями ми сьогодні розпочнемо нашу мандрівку «Котилася торба з великого горба».

Хто ж зібрався у нас на святі?

Люди щирі і багаті,

Всі щасливі і хороші,

Завітали до нас в гості?

3 учень. На землі великій

Є одна країна, гарна, неповторна,
Красна: як калина,
І живуть там люди, добрі, працьовиті
І скажу, до речі, ще й талановиті.

4 учень.

Землі засівають, на бандурі грають,
І вірші складають про ліси, про гори,
І про синє море, про людей, про квіти
То скажіть же, діти,
Що це за країна?

Учні.

То наша держава – Славна Україна!

Вчитель.

У свою мандрівку я візьму всіх тих,
Хто любить жартувати,
Танцювати і співати,
Старших вміє шанувати,
І батькам допомагати,
Всіх, хто любить нашу мову
І шанує рідне слово!

– У нашій торбинці, друзі, ми сьогодні знайдем справжні перлини мистецтва, які створив наш народ, тому що народна творчість безмежна своїм талантом. Це загадки, прислів'я, скоромовки, танці і пісні, народні казки та ігри.

Засунь руку у торбинку,
Там знайдеш першу зупинку.

Перша зупинка «Загадкова»

Хто із нас не любить загадок? Напевне, немає на світі жодної людини, яка б не зустрічалася із цим видом народної творчості. То давайте, діти, ми їх загадаємо зараз для наших гостей, а потім я загадаю загадки й для вас.

Учні загадують загадки.

1. Що сходить без насіння? (Сонце).
2. А що росте без коріння? (Камінь).
3. На горищі у куточку висить сито на кілочку. (Павутина).
4. Не дід, а з бородою, не віл, а з рогами, не корова, а доїться. (Коза).
5. Носить цей співунець, на голівці гребінець, гребінцем цим знає кожен, розчесатися не можна. (Півень).

Пісня проситься до нас, хоче в зал прийти в цей час.

Звучить українська народна пісня «Два півники»

Вчитель.

Знов заглянемо в торбинку,
Подивіться там картинка,
А на ній такі слова:
«Народ скаже, як зав'яже».
Про що піде мова, діти?

Друга зупинка «Народ скаже, як зав'яже»

– Так, прислів'я – це такий вид творчості, в якому виражається дуже глибока думка.

Учні читають і пояснюють прислів'я написані і намальовані на аркушах паперу:

1. Хліб - усьому голова.
2. За двома зайцями поженешся, жодного не спіймаєш.
3. Хочеш їсти калачі – не сиди на печі.
4. Яблуко від яблунідалеко не котиться.
5. Любиш кататися – люби саночки возити.
6. Яка хата – такий тин, який батько – такий син.
7. А яка хата, то це й така господиня.

Звучить пісня «Чом я не хазяйка, чом не господиня»

Вчитель. Ой мандруємо, мандруємо, та й спіткнулися. Може ви здогадалися, що це за зупинка?

Третя зупинка «Скоромовка»

Учні розповідають за картиною скоромовки

1. Сів шпак на шпаківню,
заспівав шпак півню,
ти не вмієш так як я,
так як ти не вмію я.
2. Хитру сороку спіймати морока, а на 40 сорок, 40 морок.
3. Ходить квочка коло кілочка, водить діток, коло квіток.

Вчитель.

Котилася торба з великого горба,
а в тій торбі ігри веселі,
хай буде радісно в нашій оселі.

Четверта зупинка «Ігрова»

Вчитель.

- Зіграти хочеться мені
Із вами, друзі, в «Так чи ні!»
Вам запитання задаю
Готуйте відповідь свою.
Відповідай, коли мастак,
Єдиним словом: «Ні чи так!»
– Скажіть, співає сом пісні,
Не гайтесь з відповіддю? – Ні!
– Чи вміє плавати гусак? – Так!
– Скажіть мені червоний мак
В січневу пору квітне? – Ні!
– А крокодили на сосні
Свої будують гнізда? – Ні!
– Чи може вище гір літак

У вишину злетіти? – Так!
 – Узори пишні навесні,
 Мороз малює взимку? – Так!
 – Чи досягають навесні
 Пшениця й жито в полі? – Ні!
 – Ріка біжить у далині,
 Чи є у неї ноги? – Ні!
 – Чи правда, дітоньки, що рак,
 Коли повзе, то задки? – Так!
 Якщо не їстиме три дні
 Верблюди ходити зможе? – Так!
 – До забіяк і розбишак
 Чи є в людей повага? – Ні!
 – Росте у морі пастернак,
 Відповідайте швидше – Так!
 – Перекриви синицю шпак,
 В житті таке буває? – Так!
 – Скажіть морози крижані
 Страшні для мавп тропічних? – Так!
 – Чи правда це, що вовк у смак
 Наївся груш та яблук? – Ні!
 А під кінець скажіть мені,
 Цікава гра у «Так чи ні?»
 – Так!

Вчитель.

Довго, довго мандрували
 Перешкоди всі долали
 Ми до танцюпідійшли
 У мішку його знайшли

Розійдися ширше коло
Діти будуть танцювати,
Грай музико, веселіш
Нашу душеньку потіш!

Учні танцюють танець «Ой червоні чобітки»

Вчитель.

А які страви люблять наші українці?
– То давайте пограємо зараз гумористичну гру:
Діти, гості, прошу сісти,
Вареники будем їсти,
Вареники непогані,
Вареники у сметані,
Хто хутчіше з'їсть його,
Переможе той того!

Змагаються діти, батьки!

Ось і скінчилась наша мандрівка. Сподіваюсь, що у ваших серцях залишилась не одна краплинка любові до рідної мови і нашої неньки України.

Завдання для другокласників контрольного етапу експерименту

1. Прочитай у таблиці назви народних свят і розглянь до них малюнки. Після назви свята вкажи пору року, коли це свято святкують (*зима, весна, літо, осінь*) і словесно опиши, який обряд виконують, дібравши потрібні словосполучення та речення із поданих:

- 1) посівають зерном оселі;
- 2) перестрибують через вогонь, дівчата пускають на воду віночки;
- 3) закликають птахів із вирію, співають веснянки і зустрічають весну;
- 4) освячують паску і писанки;
- 5) освячують воду на річках, джерелах, прорубуючи на льоду ополонки;
- 6) освячують яблука, груші, мед, квіти;
- 7) прикрашають домівки зеленим гіллям, освячують лепеху, трави;
- 8) освячують воду і громничі свічки;
- 9) щедрують, водять «козу».

Обжинки (літо) – закінчують жнива, прикрашають останній сніп вижатих колосків, вибирають «царівну»
Івана Купала (Купайло)(_____) – _____
Щедрий вечір (Меланка)(_____) – _____
Великдень (Паска) (_____) – _____
Водохреща (Йордань) (_____) – _____
Зелені свята (Трійця) (_____) – _____
Стрітення (Громниці) (_____) – _____
Сорок Святих (_____) – _____
Василя («Старий» Новий рік) (_____) – _____
Преображення (Великий Спас) (_____) – _____

2. Напиши кожне з поданих слів і словосполучень в окрему клітинку навпроти його тлумачення, підкресли слова, які тобі незнайомі: *макітра*, «мандрики», *пінна діжа*, *веретено*, *щедрівки*, *горщик*, *запаска*, *коцюба*, «*спасова борода*», «*миколайчики*», *дідух*, *писанка*, *намітка*, *покуть*, *веснянки*, *кутя*, *скриня*, «*жайворонки*».

<i>кутя</i>	обрядова страва із зерен пшениці чи ячменю, маку, меду, що готувалася тричі на Різдвяно-новорічні свята
	невижаті на ниві колоски, які жниці обв'язували стрічкою, залишали біля них хліб, воду
	широкий і глибокий глиняний посуд у вигляді миски
	почесне місце у хаті, кут, у якому висять ікони в рушниках
	дерев'яний ящик із кришкою, у якому зберігалися одяг, цінні речі
	розмальоване воском яйце із зображеними символічними візерунками
	обрядові прісні коржик у вигляді хрестиків, що випікали до свята Миколая
	хатня річ з дерев'яною ручкою та металевим широким кінцем для загрибання жару в печі
	пісні і таночки, що виконують дівчата, зустрічаючи весну
	коржі із сиру, які випікали на свято Павла і Петра (12 липня)
	сніп з колосків жита, пшениці, який вносили до хати перед Різдвом
	велика дерев'яна посудина для приготування тіста, з якого випікали хліб
	посудина з глини округлої форми для приготування страв у печі
	обрядове печиво у вигляді фігурок пташок, яке випікалося навесні
	прямокутна вовняна тканина, яку жінка обгортала навколо стану як спідницю
	дерев'яна, загострена з одного боку паличка, на яку намотувалася нитка, що скручувалася із вовняної, лляної пряжі
	новорічні віншувальні пісні, якими вшановували господаря та його родину
	жіночий головний убір

3. З'єднай стрілочкою назви людей – майстрів українських народних ремесел (ліва колонка) зі словосполученнями правої колонки, допиши, яку ще роботу виконують ремісники:

Стельмах –	<i>виготовляє з дерева діжки, кадуби, ...</i>
Кушнір –	<i>шиє чоботи, ...</i>
Бондар –	<i>виготовляє з глини горщики, ...</i>
Гончар –	<i>виготовляє колеса, вози, ...</i>
Гутник –	<i>вичиняє і обробляє шкури овець, ...</i>
Швець –	<i>виготовляє зі скла пляшки, ...</i>

4. Вибери з поданих у дужках висловів відповідний, чи за бажанням допиши власний, відомий тобі вислів на ознаку

гостинності – _____

привітності – _____

побажання здоров'я – _____

побажання довгих років життя – _____

побажання успішної праці – _____

(«З роси та з води!», «Помагайбі!», «Хліб-сіль вам!», «Дай, Боже, довго рясст топтати!», «Чим хата багата, тим і рада!», «Щастя, Боже!», «Щасливої дороги!»)

5. Прорекламуй виразно напам'ять чи заспівай народну дитячу пісеньку, календарно-обрядову поезію (веснянку, колядку, щедрівку) (на вибір).

6. До кожної народної прикмети допиши другу її частину, вибравши потрібну із поданих у довідці словосполучень:

«Якщо на Стрітення півень води нап'ється, то...»

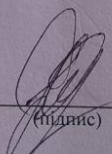
«Хто не посіяв до Івана Богослова, той...»

«Січень без снігу – ...»

«На Благовіщення зими не лай, а ...»

(Довідка: «...літо без хліба», «...на Юрія віл трави напасеться», «...не вартий доброго слова», «...саней не ховай», «...на добрий урожай», «...невдовзі збереться на дощ»)

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

(підпис) Нікіфоренко